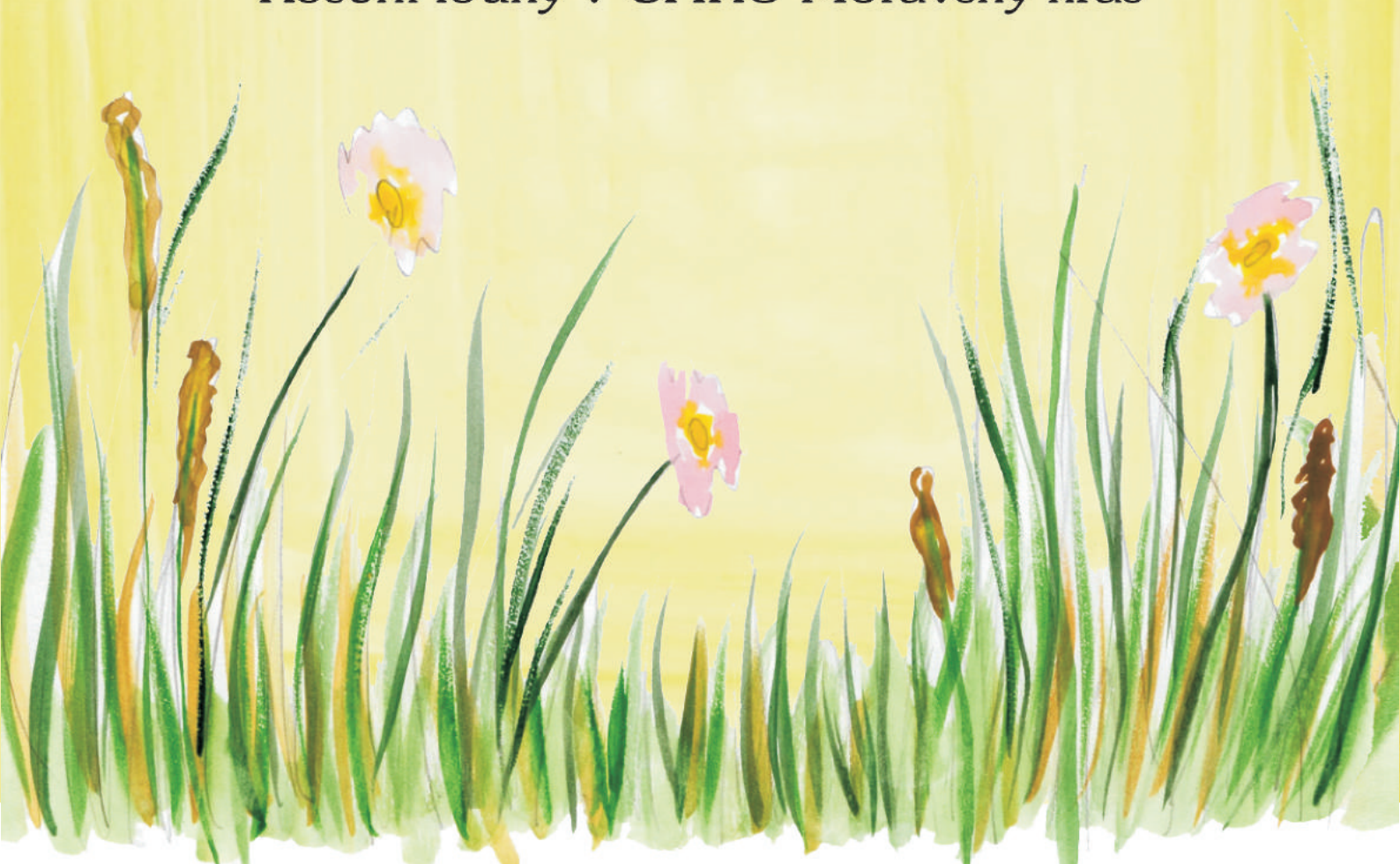

METODIKA VEDENÍ DOBROVOLNICKÉHO TÁBORA PRO MLÁDEŽ A DOSPĚLÉ OD 15 LET

Kosení louky v CHKO Moravský kras

**fond
pro NNO**

NROS

 **nadace
partnerství**

 **ICELAND
LIECHTENSTEIN
NORWAY
eea
grants**

Realizováno v rámci projektu Švýcárna přírodě a lidem podpořeného grantem z Islandu, Lichtenštejska a Norska v rámci EHP fondů.
www.fondnno.cz a www.eeagrants.cz

Martin Hlučil
Základní článek Hnutí Brontosaurus Modrý kámen
Josefov 459
679 04 Adamov

Metodika byla vytvořena v rámci projektu Švýcarska přírodě a lidem (77 – FN – 050).
Pilotní tábor proběhl ve dnech 26. 6. – 3. 7. 2015.

Program

I. Den

- Příjezd a ubytování účastníků – informace o ubytování a stravování, představení EVC Švýcarska a širšího okolí
- Seznamovací hry pro účastníky
- Představení průběhu tábora a účastnického blogu
- Promítání

II. Den

- Dopolední blok výuky kosení – představení lektorů a lokality, bezpečnost práce, základní teorie a praktická výuka
- Odpolední blok kosení
- Odpolední výukový blok - údržba kosy.
- Večerní program - hra na poznávání okolí, deskové hry

III. Den

- Brzký ranní blok kosení před snídaní
- Dopolední blok kosení
- Prostor pro osobní volno a tvorbu účastnického blogu
- Přednáška „Příroda pro člověka – člověk pro přírodu“
- Dynamická meditace
- Odpolední hra - vodní závod
- Večerní program - bubnování v jeskyni a kolektivní tvoření - Ostrov

IV. Den

- Dopolední blok kosení
- Přednáškový blok „Být dobrovolníkem“
- Prostor pro osobní volno a tvorbu účastnického blogu
- Aktivity na posílení vztahů v kolektivu
- Večerní workshop – mikroskopování

V. Den

- Dopolední blok kosení
- Půldenní exkurze – „Typové lokality Moravského krasu I“
- Večerní dobrovolnický program „Dobrovolnictví a příroda v mém kraji“

VI. Den

- Půldenní exkurze – „Typové lokality Moravského krasu II“
- Odpolední blok kosení
- Land art
- Prostor pro osobní volno a tvorbu účastnického blogu
- Večerní hra - Čarodějka

VII. Den

- Dopolední blok kosení
- Přednáška „Druhá rozmanitost přírody“
- Návštěva jeskyně Býčí skála
- Obřad „Poděkování trávě“
- Soutěž v kosení a zhodnocení nabytých zkušeností externími lektory
- Táborák

VIII. Den

- Dopolední blok kosení
- Rozloučení na vyhlídce a zpětná vazba
- Odjezd účastníků

Úvodem

Hnutí Brontosaurus je dobrovolnická organizace s dlouholetou tradicí, která letos oslaví 41 let. Základní článek Modrý kámen, který je pobočným spolkem této organizace, vznikl v 90. letech a ve svých počátcích působil na hradě Plumlov u Prostějova. Od roku 2004 působí na Švýčárně, která je součástí Národní kulturní památkové rezervace Stará huť u Adamova.

Naše akce jsou obvykle určeny mládeži a dospělým, stejně jako tento tábor. Zaměřujeme se především na dobrovolnickou pomoc přírodě CHKO Moravský kras a také při rekonstrukci a údržbě památkově chráněných objektů v areálu EVC Švýčárna. Již několik let zajišťujeme Správě CHKO Moravský kras výpomoc při obhospodařování Národní přírodní rezervace Býčí skála. Jedná se především o kosení luk a odstraňování invazních rostlin.

Tato metodika a pilotážní tábor realizovaný ve dnech 26. 6. – 3. 7. 2015 si klade za cíl představit dobrovolnictví jako důležitou formu občanské angažovanosti v oblasti ochrany přírody a krajiny. Metodika je připravena jako návod pro budoucí realizátory akce tohoto typu tak, aby organizátoři byli schopni vést účastníky nejen během pracovní části akce, ale také poskytnout informační rámec a motivaci dobrovolníkům do budoucna. Metodický rámec lze použít nejen pro konkrétní lokalitu v NPR Býčí skála, ale i při realizaci podobných dobrovolnických aktivit (kosení) kdekoli jinde.

**fond
pro NNO**

NROS

nadace
partnerství

ICELAND
LIECHTENSTEIN
NORWAY
**eea
grants**

Cílová skupina

Tábor je koncipován pro mládež a dospělé. Věková pestrost účastníků je výhodou zvláště při diskusích o dobrovolnictví. Akce může úspěšně probíhat jako mezinárodní - poskytuje platformu pro mezikulturní dialog. Doporučený počet účastníků je 15-20.

Délka trvání tábora

Trvání celého tábora je 8 dní včetně dní příjezdu a odjezdu. Během tábora je odpracováno 7 dní, průměrná délka práce je 4 hodiny denně.

Období možné realizace

Vzhledem k účelu tábora je možná realizace pouze během vegetační sezóny. Přesný termín je vhodné dohodnout se zadavatelem práce, kterým je správa CHKO. Na naší lokalitě jsme jako vhodný termín první seče stanovili nejpozději přelom června a července. Druhá seč, realizovaná mimo tento projekt, se koná obvykle v září. V obzvláště příznivých letech se koná ještě třetí seč v mezidobí.

Co budou účastníci potřebovat

Nezbytností je vhodné oblečení na práci, exkurzi i aktivity uvnitř budov. Pro práci na louce se doporučují dlouhé kalhoty a nepromokavá obuv, protože především ráno může být díky rose louka mokrá, stejně tak během deštivého počasí. Na louce jsou také kopřivy, které by mohly nevhodně oblečeným způsobit nepříjemné popáleniny. Účastníci také potřebují batoh na celodenní výlet, čelovku a poznámkový blok. Účastníkům je také nabídnuta možnost, aby si vzali vlastní kosy a příslušenství. Mohou se tak naučit zacházet s vlastními nástroji, na které jsou zvyklí, nebo které budou využívat do budoucna. Na místě ovšem je i dostatek našich pracovních nástrojů, ochranných pomůcek a dalších potřeb.

Struktura vedení tábora

Přípravnou fázi a fázi technické koordinace zajišťuje koordinátor dobrovolnické práce (dobrovolník). Hlavním vedoucím tábora je člověk, který má dlouholeté zkušenosti s prací s dobrovolníky a má zkušenosti s lokalitou. Druhým vedoucím - lektorem - je člověk, který se dobře orientuje v oblasti ochrany přírody a krajiny a má zkušenosti s kosením luk a má přehled v oblasti botaniky a ekologie Moravského krasu. Na táboře pro tuto cílovou skupinu je vhodná přítomnost zdravotníka.

Využití prostorů a pomůcek

Kromě venkovních prostorů využíváme multimediální sál (audio a promítací technika, notebook) pro přednášky, promítání, diskusní panel a další večerní program. Důležitá je dílna a dílenské nářadí, - v dílně probíhají veškeré opravy a údržba kos, hrábí a dalších nástrojů. V rámci projektu jsme zakoupili tablety a videokameru, které mají využití při tvorbě účastnického blogu. Nezbytné jsou také ochranné pomůcky - zejména pracovní rukavice a ochranné brýle. Použití pomůcek bude podrobněji rozepsáno dále.

Dobrovolnický prvek tábora

Dobrovolnictví je aktivita, kdy člověk věnuje svůj čas a úsilí aniž by očekával nějakou finanční náhradu. Důvody k dobrovolnictví bývají většinou morální. Patří mezi ně nejčastěji potřeba pomáhat měnit svět k lepšímu. Dobrovolník by měl pracovat vždy dle svých možností a schopností, není náhradníkem za zaměstnance. Dobrovolnická činnost má přinášet radost i poučení pro všechny zúčastněné.

Před akcí

Plánování: Před začátkem tábora je nutné v prvním kroku sestavit organizační tým. Ten sestává z hlavního organizátora, lektora a technického koordinátora. Hlavní organizátor určí, kdo bude zodpovídat za přípravu a průběh jednotlivých aktivit. Během přípravy je nutné se několikrát sejit a také průběžně komunikovat pomocí internetu. Před akcí je sestaven program tábora, kde je uveden časový a prostorový harmonogram aktivit, organizátoři, kteří do nich budou zapojeni, a případně také materiální vybavení. Tento rozpis budou mít po celou dobu trvání tábora všichni organizátoři k dispozici. Technický koordinátor akce pracuje alespoň 14 dní před začátkem akce na zajištění všech pomůcek, připravuje prostory a komunikuje se zájemci o účast.

Propagace: Propagace tohoto typu akcí probíhá prostřednictvím zastřešující organizace Hnutí Brontosaurus. Tato organizace pravidelně na počátku roku vydává přehled akcí plánovaných jednotlivými základními články a to formou letáků a pozvánek. Alespoň týden před akcí jsou vytištěny plakáty pro distribuci na obvyklých místech (informační centra, čajovny, mateřská centra atd.). Pozvánka vč. přihlašovadla je umístěna na webových stránkách organizace. Účelná je také facebooková propagace. Pozvánka je distribuována v rámci contact listu organizace (bývalí účastníci akcí, členové organizace, příznivci atp.) - tímto způsobem jsou také osloveni možní zahraniční účastníci akcí.

Komunikace s účastníky: Na akce se účastníci přihlašují pomocí formuláře umístěného na webových stránkách organizace. Účastníci do něj vyplní svoje základní údaje a mají možnost uvést některé další důležité informace, jako jsou stravovací specifika a alergie, zdravotní omezení. V rámci komunikace s přihlášenými účastníky je třeba jim po přihlášení zaslat základní informace o projektu emailem. Dále je cca týden před akcí telefonicky kontaktovat a jejich účast potvrdit. Poté účastníkům zasíláme podrobné informace vč. tipů, jak se dopravit na místo. Vždy uvádíme také telefon na organizátora, na které může účastník zavolat.

1. den

Příjezd a ubytování účastníků – informace o ubytování a stravování, představení EVC Švýcarska a širšího okolí

Cíl: ubytování účastníků a podání základních informací

Délka: přibližně 4 hodiny

Pomůcky: promítací technika, mapy okolí, jídelníček

Účastníci tábora přijíždějí v průběhu prvního dne akce, ideálně již během brzkého odpoledne. K asistenci je během příjezdu připravený koordinátor či lektor na telefonu. Pro příjezd a ubytování účastníků by mělo v závislosti na počtu přihlášených být vyhrazeno několik hodin tak, aby začátek programu mohli absolvovat všichni účastníci, všichni již v té době byli ubytovaní a po cestě přiměřeně odpočatí.

Program začíná ve společenské místnosti (ideálně ihned po brzké večeři kolem 18. hodiny), kde se účastníkům představí vedoucí tábora. Představíme účastníkům organizaci Hnutí Brontosaurus, jehož součástí je i Základní článek Modrý kámen. Účastníky seznámíme také s objektem a areálem, v němž bude akce probíhat. Zodpovídáme případné dotazy týkající se zařízení, vybavení a možností areálu. Je představen jídelníček a režim provozu jídelny, kde bude kromě jídla k dispozici voda a čaj, a to po celý den.

S bezpečnostními pokyny budou účastníci seznámeni později, přesto již na začátku krátce zmíníme, kde se v objektu nacházejí lékárničky a kdo je kontaktní osobou/zdravotníkem pro první pomoc.

Rámcově účastníky také seznámíme s prostředím, kde se EVC Švýcarska nachází. K tomuto účelu můžeme také využít papírové turistické mapy, nebo mapu z webu promítnout na plátno.

Představení EVC Švýcarska: Ekologické volnočasové centrum Švýcarska se nachází v Josefovském údolí ve střední části CHKO Moravský kras. Zařízení je majetkem Základního článku Hnutí Brontosaurus Modrý kámen, který zde provádí od roku 2008 rekonstrukci památkově chráněných objektů. Tato rekonstrukce je prováděna podle požadavků památkářů a také v souladu s ekologickým stavitelstvím. Švýcarska byla vystavěna ve 40. letech 19. století Lichtenšteiny jako zájezdní hostinec a struskové lázně pro návštěvníky krajinného areálu ve stylu anglických zahrad, který se rozprostíral mezi Vranovem u Brna, Adamovem a Křtinami. Park samotný vznikl už dříve na přelomu 18. a 19. století podle návrhů architekta Hardtmutha a ve své době býval plnohodnotným bratrem mnohem známějšího Lednicko-Valtického areálu. Kromě staveb v krajině byly lákadlem pro návštěvníky také jeskyně, např. nedaleká Býčí skála. Adamovsko bylo tou dobou také průmyslovou oblastí, kde probíhala těžba železné rudy z tzv. rudických vrstev, a také její tavba a zpracování. Struska z tavby v huti Františka, která se nachází v areálu téměř naproti Švýcarské, byla využívána k ohřevu vody a její obohacování o sloučeniny železa v lázních na Švýcarské. Oblast se také dříve nazývala Moravské Švýcarsko, a proto je Švýcarska postavena v alpském stylu a nese svůj název. Budova také po 2. světové válce sloužila jako ubytovna pro dělníky podniku ADAST krátce také jako výchovné zařízení pro mládež. Po roce 1989 opět plnila funkci hostince a dnes je kromě ubytovacích a stravovacích kapacit také společenským centrem, které se zaměřuje na osobní rozvoj a také ekologickou výchovu a osvětu. Na hlavní budově se nachází pokoje s kapacitou 29 míst a v zadním traktu se nachází bezbariérový pokoj pro 6 ubytovaných. Místní jídelna v přízemí hlavní budovy poskytuje 35 míst

**fond
pro NNO**

NROS

nadace
partnerství

ICELAND
LIECHTENSTEIN
NORWAY
**eea
grants**

pro stravování hostů. Kromě toho se zde také dvě společenské místnosti, jedna na hlavní budově a druhá v budově zvané Seník. V budově Seník se také nachází dílna.

Představení Hnutí Brontosaurus: Po představení ekologického centra jsou účastníkům představeny aktivity Hnutí Brontosaurus, k čemuž využíváme propagační materiály a letáčky s termíny akcí. Hnutí Brontosaurus funguje od roku 1974 a zaměřuje se především na práci s dětmi a mládeží. S dětmi pracují především Brontosauří dětské oddíly, tzv. BRĎO, na mládež se zaměřují programy jako Akce Přírody, Akce Památky nebo Prázdniny s Brontosauřem. Kromě tuzemských aktivit se hnutí zaměřuje také na pomoc v zahraničí, především na Ukrajině, v Rumunsku, Srbsku a také v Himaláji. Pořádáme i výměnné pobyty mládeže například v rámci programu Erasmus+. V dobrovolnických centrech bývají pořádány jednodenní školení, workshopy a přednášky. Náš základní cíl se zaměřuje především na opravu památkově chráněné Švýcárny v rámci programu Akce Památky a na péči o okolní přírodní lokality v rámci Akce Příroda. Kromě toho jezdíme každý rok pomáhat českým krajanům v rumunském Banátu a hostili jsme také řadu dobrovolníků v rámci Evropské dobrovolné služby.

Představení širšího okolí: EVC Švýcárna se nachází ve střední části CHKO Moravský kras v Josefovském údolí. Na okolních svazích se rozprostírá Národní přírodní rezervace Býčí skála, která náleží do 1. zóny CHKO. Moravský kras je pruh devonských vápenců, který se táhne severně od Brna v délce asi 20 km. Tato oblast je chráněná už od roku 1956. Ke zdejší turistickým lákadlům patří především jeskyně, včetně nejnavštěvovanějších Punkevních jeskyní a propasti Macocha. Mnohé jeskyně se nachází také v Josefovském údolí, včetně Býčí skály, která je známým archeologickým nalezištěm, nebo jeskyně Výпустek s unikátním vojenským krytem.

Seznamovací hry pro účastníky

Cíl: vzájemné seznámení účastníků a poznání prostředí

Délka: asi 2 hodiny

Pomůcky: svíčka, zápalky, lucernička, kopie místních pověstí, epruvety, prostěradlo

Lokalita: společenská místnost, areál EVC Švýcárna

Nezbytnou součástí úvodních aktivit je vzájemné seznámení účastníků. Seznámení bychom měli věnovat dostatek času (využít různé seznamovací hry) tak, abychom odbourali počáteční bariéry ve vzájemné komunikaci. Tato fáze je důležitá pro účinnou a bezproblémovou spolupráci.

Seznamovací aktivita číslo 1 – interpretace místních pověstí účastníky

Příprava: Před akcí pořídíme kopie místních pověstí, my jsme jako zdroj použili knihu Nejkrásnější pověsti jižní Moravy z Moravského krasu a okolí (SVOBODA Jiří, 2008). Nakopírované pověsti jsme uložili do zkumavek společně s instrukcemi a ty jsme ukryli v areálu EVC Švýcárna (venkovní prostor).

Průběh: Účastníky na začátku rozdělíme do malých skupinek, ideálně po třech lidech. Potom jim řekneme, že jejich úkolem je najít ve vymezeném prostoru ukryté vzkazy a že se mají řídit dalšími instrukcemi, které tam budou napsané. V instrukcích se dozví, že si mají přečíst pověst, kterou našli, a mají se naučit zahrát krátkou scénku, ve které ostatním pověst stručně převypráví. Během nácviku se také mají snažit dozvědět se co nejvíce informací o svých spoluhráčích, které na začátku scénky představí divákům. Na přípravu scénky mají skupinky časový limit půl hodiny. Následně jsou scénky předvedeny obecně.

Aktivita je vhodná jako úvodní, účastníci nejsou ihned konfrontováni s velkým množstvím jmen a vlastností ostatních účastníků, naopak mají prostor se seznámit v menším kolektivu. Poznají také blíže kraj, v němž se nacházejí prostřednictvím pověstí.

Seznamovací aktivity číslo 2 – seznamovací kruh se svíčkou

Účastníky odvedeme k jeskyni Jáchymka, která je vzdálená asi 10 minut chůze od Švýcárny. Uvnitř této průchozí jeskyně uděláme krátké seznamovací kolečko, kdy člověk, který v ruce drží lucerničku se zapálenou svíčkou, o sobě poví několik základních informací a prozradí nám své očekávání a motivaci k účasti.

Pro aktivitu lze využít i společenskou místnost, zejména, pokud je již tma, nebo nepřeje počasí. Kromě seznámení jde v této hře i o ujasnění vlastní motivace samotných účastníků. Lektoři také s poznatky z této aktivity mohou dále pracovat a přizpůsobit své působení očekávání jednotlivců.

V kruhu pokračujeme v seznamovacích aktivitách, lektoři mohou využít libovolné hry se jmény v kruhu. Např.: hra s vlastnostmi (Laskavý Luboš, Hodná Hanka, Zlobivá Zuzka), hra se zvířaty (Pes Petr, Kozel Karel, Surikata Stáňa), jmenuj své dva sousedy ("jsem Pepa a vedle mě stojí Bára a Honza).

Seznamovací aktivita číslo 3 – prostěradlo

Po návratu do společenské místnosti EVC Švýcárna účastníky rozdělíme na dvě skupinky a mezi ně natáhneme prostěradlo. Na každou stranu vždy posadíme člověka z jedné skupinky a potom prostěradlo rychle spustíme. Hráči mají za úkol co nejrychleji vyslovit jméno člověka na druhé straně. Ten, kdo byl rychlejší, získává bod pro svou skupinu. Tato aktivita velice dobře prověří, jak si účastníci zapamatovali svá jména. Pro její realizaci je již třeba alespoň základní seznámení v kolektivu, hru proto můžeme volit jako závěrečnou v rámci seznamovací série.

Představení průběhu tábora a účastnického blogu

Cíl: Seznámení se průběhem tábora a s tvorbou účastnického blogu

Délka: 0,5 hodiny

Pomůcky: promítací technika, notebook, tablety, videokamera, program

Po vzájemném seznámení by mělo bezprostředně navazovat seznámení s průběhem tábora, programem a výstupy. V případě projektové, grantové či jiné finanční podpory akce seznámíme účastníky i s touto skutečností.

Hlavním cílem tábora je pomoci Správě CHKO s kosením údolní louky za Švýcárnou. Louku si ukážeme zítra za světla, kdy nás také čeká první blok kosení, před kterým se ale dozvíte více o zdejší louce a také si povíme důležité informace o bezpečnosti práce a správné technice kosení. Během tábora nás bude obvykle dopoledne čekat práce na louce, na odpoledne máme připraveny přednášky a diskuse, kdy se dozvíte něco více např. o biodiverzitě nebo občanské angažovanosti na poli ochrany přírody. V druhé polovině tábora se také vydáme na celodenní exkurzi do Moravského krasu. Na večery máme připravené hry a další doplňkové zájmové aktivity, v případě hezkého počasí je možnost udělat táborák. Jeden večer bude také v režii vás účastníků a dáme vám o něm vědět v jednodenním předstihu. Doufáme, že jste si s sebou dovezli nějaké fotografie s tematikou dobrovolnictví ve vašem kraji a případně také regionální produkty na ochutnávku, tak jak bylo uvedeno v podrobných informacích zaslaných před táborem. Pokud tak někdo neučinil, tak budeme rádi i za to, pokud si připravíte nějaké krátké povídky např. na 5 minut, kde představíte své zkušenosti s dobrovolnictvím. Po domluvě s námi organizátory si můžete vypůjčit notebook a dohledat na internetu nějaké fotografie a další materiály, pokud budete potřebovat.

Dále je účastníkům představen účastnický blog, který budou během tábora vytvářet. Za tímto účelem rozdáme do skupinek tablety a notebooky. Potom se s nimi dohodneme na způsobu, jak budou na blogu pracovat. Již v rámci prvních informací zaslanych účastníkům, jsou požádáni, zda by se krátce zamysleli nad svou motivací a očekáváním a tyto myšlenky shrnuli v blogovém příspěvku. Cílem blogu je sledovat především vývoj motivace účastníků. Pro tvorbu blogových příspěvků jsou v průběhu akce k dispozici tablety a videokamera. Účastníci by měli své příspěvky vytvářet průběžně a zaznamenávat své aktuální pocity a myšlenky související s dobrovolnickou činností. Cílem není, aby každý účastník vytvořil stanovený počet příspěvků. Blog by měl inspirovat budoucí dobrovolníky.

Příspěvky mohou být textové, využít lze i fotografie, videa, nebo hlasové záznamy.

Pro stahování videí a fotografií a textů je k dispozici notebook. Vkládání na webové stránky koordinuje lektor, případně je možné zřídit každému účastníkovi vlastní přístup (vyžaduje funkční webovou platformu).

Promítání

Cíl: Ukázat účastníkům na krásném příkladu život na louce

Délka: 1,5 hodiny

Pomůcky: promítací technika, notebook

Účastníci zpravidla přijíždějí motivovaní k dobrovolnické činnosti, k pomoci přírodě. Je třeba jejich motivaci podpořit a krátce je seznámit s významem činnosti, kterou budou vykonávat.

Před začátkem filmu stručně vysvětlíme, proč je nutné kosit louky. Mnoho účastníků by si totiž po zhlédnutí filmu mohlo myslet, že kosením vlastně život na louce ničíme, protože hmyzu a ostatním živočichům bereme domov a úkryty. Ve skutečnosti ovšem pomáháme udržovat druhovou rozmanitost rostlin a tím podporujeme i druhovou rozmanitost živočichů.

Pokud bychom louku pravidelně nekosili, tak by zarostla náletovými dřevinami, anebo by byla zarůstána rostlinami, jako jsou kopřivy nebo svízel. Odstraňováním biomasy z louky totiž také odebíráme živiny a tak vytlačujeme tyto náročné rostliny a dáváme prostor jiným druhům. Odstraněním nadzemní biomasy měníme konkurenční vztahy mezi rostlinami a dáváme šanci konkurenčně slabším druhům, které by jinak byly zastíněny.

Účastníkům také vysvětlíme, že louku nebudeme kosit celou, ale budeme využívat tzv. ostrůvkovou seč, kdy je vždy část porostu ponechána, tak aby se mohla část živočichů vyvíjet a ostatní měli možnost se do ponechaného porostu přestěhovat.

Jako vhodný film, který představuje život na louce, jsme vybrali Francouzský dokument Microcosmos (2006), který zobrazuje život hmyzu na loukách a ve vodních nádržích.

<https://www.youtube.com/watch?v=UQOBfbBUJgw>

**fond
pro NNO**

NROS

nadace
partnerství

ICELAND
LIECHTENSTEIN
NORWAY
**eea
grants**

2. den

Dopolední blok výuky kosení

Cíl: seznámení s lokalitou a lektory, proškolení účastníků o bezpečnosti práce a podání základních informací o kosení, aby si účastníci osvojili správnou techniku a návyky.

Délka: 4 hodiny (2 hodiny teoretické přípravy + 2 hodiny práce)

Pomůcky: kosa s příslušenstvím, stoly, poznámkové bloky a propisky

Na úvod dne je nutné účastníky seznámit s pomůckami a prostory, které budou v rámci tábora využívány. Důležité je také seznámení s bezpečnostními pravidly a pokyny pro práci.

Účastníky uvedeme do venkovního zastřešeného prostoru, v případě chladného počasí můžeme použít i dílnu. Zde předem na stoly rozložíme různé typy kos a kosišť a také další příslušenství, jako jsou např. brousky, toulce, naklepávače, babky, kladiva. Také účastníkům přineseme naše kosa, které budou používat. Kosa jsou již v rámci příprav nastavené, naklepané a jsou tedy plně připravené k použití. Účastníci si také mohou vzít svoji vlastní kosa, pokud se chtějí naučit či zdokonalit při práci s tímto nástrojem.

Představíme základní součásti kosa tak, aby si osvojili správnou terminologii, abychom se mohli domluvit.

Hlavní součástí kosa je její list, který se někdy sám o sobě nazývá kosou. Na něm rozlišujeme rub a líc a také hřbet a ostrží. Část, kterou se list upevňuje na kosiště, se nazývá trn. Na kose také rozlišujeme přední a zadní část listu - špičku a patku. Existuje několik typů listů, které se rozlišují podle délky. Nejdelší listy měří 120 cm, ale nejběžnější se používají listy mezi 70 až 80 cm dlouhé. Kosa s příliš dlouhým listem je vhodná spíše na závodní kosení. Kosa s kratšími listy jsou zase vhodné spíše do sadů a zahrad. Pro začátečníky se hodí spíše kosa s 60 až 70 cm dlouhým listem. Tyto kosa používáme také my. Speciálním případem je ještě lesnická kosa, která má velmi krátký list a používá se k vyžínání kolem stromků. Další součástí je kosiště, které bývá nejčastěji dřevěné, ale může být kovové. U nás se setkáváme se třemi nejběžnějšími typy kosišť - Českým, Moravským a Slovenským. U Českého kosiště jsou dvě rukojeti (horní a dolní), které směřují směrem od kosa, u Moravského kosiště jsou také dvě, ale směřují naopak směrem ke kose, u Slovenského kosiště horní rukojeť chybí. List kosa se ke kosišti připevňuje pomocí objímky, která může mít jeden nebo dva šrouby, které mohou být postavené nad sebou nebo šikmo, což je nevhodnější řešení. Šrouby se utahují pomocí čtyřhranného nebo šestihranného klíče. Existuje také méně častý způsob upevňování, kdy jsou šrouby nahrazeny kovovým nebo dřevěným klínem.

K naklepávání kosa můžeme použít babku (např. plochou, ostrou nebo vysokou). K běžnému broušení během kosení používáme brousek - buď hrubý karborundový nebo vyrobený z přírodního brusného kamenu. Brousek umísťujeme do toulce, který se upevňuje na opasek. Dnes se nejčastěji vyskytují hliníkové toulce, dřívě se ale vyráběly z kravského rohu. Pro začátečníky je vhodný válečkový naklepávač, který se využívá namísto babky. Na očištění kosa použijeme smirkový papír nebo jemnou brusnou houbu. Bližší informace o údržbě kosa jsou ale účastníkům podány až v dalším bloku.

Potom přejdeme k našim kosám a kosám, které si přivezli účastníci. Především u kos přivezených účastníky provedeme zhodnocení jejich stavu a navrhne možnosti úpravy, kterou můžeme provést na místě, pokud by kosa bez úpravy účastníka zásadně brzdila při kosení a pokud je to v našich časových možnostech. V opačném případě můžeme účastníkovi nabídnout některou z našich volných kos.

Bezpečnost práce

Účastníci byli už předem poučeni o tom, že si mají na louku vzít vhodné oblečení, což by měla být vysoká nepromokavá obuv a dlouhé kalhoty. Na louce totiž je především po ránu, ale také po dešti, mokro. Navíc zde rostou také kopřivy, které by mohly nevhodně vybaveného pořahat. Kromě toho je vhodná pokrývka hlavy proti slunci. Je dobré mít k dispozici také krém na opalování a repelent.

Účastníci si musí uvědomit, že správně nabroušená kosa je velmi ostrý nástroj o který by si mohli při nesprávné manipulaci způsobit minimálně velmi nepříjemné zranění. Nejčastějším zraněním pořezání na dlani ruky. Ve středověku se kosa dokonce používala jako zbraň. List kosa se nikdy nesmí držet za ostří, ale za hřbet. Pokud jdeme s kosou na louku, tak musíme mít ostří neustále pod kontrolou, aby nedošlo ke zranění ostatních lidí kolem. Pokud neseme kosu přes rameno, tak většinou ostří za zády směřuje dolů směrem k zemi a dodržujeme zásadu, že se pohybujeme rovným směrem a neděláme prudké pohyby (neotáčíme se atd.). Nejbezpečnějším způsobem, který doporučujeme účastníkům, je ale nést kosu v ruce vedle sebe a to tak, že list kosa máme před sebou a neustále na něj vidíme. Během kosení také dáváme neustále pozor, že nemáme někoho blízko sebe, abychom ho nezranili. Pokud se přibližujeme k někomu, kdo kosí, tak vždycky tak, abychom si byli jisti, že o nás ví. Při dodržení těchto základních zásad správného kosení by k žádným zraněním nemělo dojít. Pokud kosu odkládáme, tak je vhodné ji postavit k nějaké opoře (např. ke stromu) nebo ji špičkou jemně zapíchnout do země, to ale není příliš šetrné k ostří kosa. Kosu nikdy nenecháváme jen tak ležet v trávě, protože by na ni někdo mohl náhodou stoupnout bosou nohou.

Přímo na louku vždy bereme lékárníčku vybavenou obvazy a dalším zdravotnickým materiálem, která může být potřebná k ošetření případných zranění. Nikdy nespolehneme na lékárníčku na základně, ta může být pro rychlé poskytnutí první pomoci příliš vzdálena. Účastníky poučíme o umístění lékárníčky a seznámíme s pověřeným zdravotníkem.

Svým podpisem na prezenční listině účastníci také potvrzují, že byli se všemi bezpečnostními pravidly a pokyny seznámeni a že jim rozumí.

Základní pravidla kosení

Následuje poučení o tom, jak správně kosit.

Kosa by se měla celou dobu držet u země a neměli bychom ji zvedat. Pokud bychom nekosili správně, tak by zůstávalo příliš vysoké strniště, což by nebylo pěkné ale také by se taková louka problematicky shrabávala. Na další vysvětlování je vhodné dát účastníkům kosa, aby si mohli postup rovnou zkoušet.

Stoupneme si do kruhu a jeden z lektorů předvádí správné kosení a druhý obchází účastníky a kontroluje správnost jejich techniky. Kosec by měl mít rovná záda, případně by měl být v mírném podřepu, neměl by se však ohýbat. Důležité je také držet paži pravé ruky při těle. Výbornou pomůckou je nějaký předmět (např. čepice), který si účastníci dají do podpaží a musí ho zde zpočátku během kosení držet, tak aby si přivykli na správnou techniku. Rovněž je důležité se do kosení opřít celým tělem, hýbat bychom tudíž měli celým trupem a nikoli pouze rukama.

Během kosení je také potřeba kosu občas nabrousit. K tomu slouží výše uvedené brousky. Brousek by měl být navlhčený, takže máme toulec neustále naplněný trochou vody. Když přejíždíme správně navlhčeným brouskem po kose, tak vzniká jakási brusná kašička, která je signálem toho, že postupujeme správně. Brouskem přejíždíme několikrát střídavě po líci a rubu kosa od patky po špičku. Brousek držíme tak, aby svíral s listem kosa úhel přibližně 45°. Nikdy bychom neměli brouskem po listu kosa smýkat tím způsobem, že špička brousku nakonec zavádí o ostří. Tím bychom kosu tupili. Kosu při broušení otočíme a zapřeme kosištěm do země. Špička míří doleva nebo také dopředu. Přitom kosu držíme levou rukou za hřbet nebo o hřbet opíráme předloktí (pokud používáme způsob, že ostří směřuje dopředu) a tím kosu držíme. Brousek držíme v pravé ruce a postupujeme podle výše

popsaného postupu. Musíme si dávat pozor na prsty a mít neustále na paměti, že během broušení dochází nejčastěji ke zraněním.

Lokalita

Po úvodu se již můžeme spolu s účastníky a jejich bezpečně nesenými nástroji vydat na louku, kterou budeme kosit. Je vhodné typ louky a porostu krátce představit, stejně tak i způsob ošetření.

Louka ze Švýčárnou se nachází v Národní přírodní rezervaci Býčí skála, která je součástí I. zóny CHKO Moravský kras. Jedná se o vlhkou pcháčovou louku (T1.5 podle Katalogu biotopů). Tyto louky jsou typické na podmáčených glejových půdách v údolích potoků, menších řek a prameništ od nížin do podhůří. Hladina podzemní vody bývá na těchto loukách trvale vysoká, porost ale nesnáší dlouhodobější zaplavení ani vyschnutí. Naše louka je obtékána z obou stran vodotečí, z jedné strany Křtinským potokem a ze druhé strany bývalým náhonem huti Františka. Louku je vhodné pravidelně jedenkrát až dvakrát ročně kosit. My využíváme tzv. ostrůvkovitou seč, kdy během první seči pokosíme cca 3/4 plochy a dále plochy zarůstající kopřivami, svízelem, případně devětsilem lékařským, který zde především v zadní části louky vytváří poměrně monokulturní porost pouze s vtroušenou kostřavou červenou. Během podzimní seči potom kosíme zbývající část louky a opět vybíráme plochy zarůstajícími bylinami, které se snažíme z louky posupně vytlačovat. Tato dvojí seč je vhodná především kvůli vyvíjejícímu se hmyzu. Hmyzí dospělci mají kam přesídlit a co se týká vyvíjejících se larev, tak není zlikvidována celá populace. Jde nám především o udržení biodiverzity motýlů, protože v NPR Býčí skála jich bylo zjištěno kolem 950 druhů. Z hlediska rostlinstva je louku nutné kosit, protože tak z půdy odebíráme přebytečný dusík, který zvýhodňuje některé nitrofilní byliny, jako je kopřiva. Také dochází k upravení konkurenčních vztahů mezi rostlinami a zabraňuje se zarůstání louky náletovými dřevinami. Pokud budeme louku takto pravidelně obhospodařovat, měly by být časem potlačeny širokolisté byliny v prospěch travin. Seno z takové louky potom bude vhodné pro dobytek, současné porosty kvalitní seno pro zvířata neposkytne. Pohrabanou trávu je tedy nutné prozatím pálit nebo kompostovat. Jak již bylo řečeno, louka na několika místech zarůstá devětsilem lékařským, kopřivou dvoudomou a svízelem přítulou, které se snažíme zatím poměrně úspěšně potlačovat. Kromě toho se na louce setkáme např. s psárkou luční, psinečkem psím, kostřavou luční, kostřavou červenou, bikou hajní, lipnicí luční, třeslicí prostřední, medyňkem vlnatým, metlicí trsnatou, sítinou nitovitou, děhelem lesním, krabicí chlupatou, pcháčem šedým, pcháčem zelinným, škardou bahenní, tužebníkem pravým, kuklíkem potočním, pomněnkou bahenní, mochnou nátržníkem, křehkýšem vodním, ocúnem jesenním, zárazou devětsilovou, hrachorem lučním atd.

Dále do oběda následují asi dvě hodiny kosení. Během této fáze je nutný bedlivý dohled lektorů, protože je nutné, aby se účastníci naučili správné návyky. Cílem první fáze kosení je vytvořit v louce vykosené pruhy pro snazší pohyb kosáků. Účastníci si zkusí kosení a pamatují na pravidla, která jsme si popsali v teoretickém bloku. Důležité je také pamatovat na to, že kosíme tím způsobem, že nepokosený porost máme vpravo a pokosená tráva nám padá už na volnou plochu. Opačný postup je nevhodný.

První kosení zpravidla není příliš rychlé, pro některé účastníky se jedná o zcela novou činnost. V této fázi je nutný zvýšený dohled nad skupinou, upozorňujeme na všechny chyby, možné nebezpečné situace atp. Pro některé účastníky může být soustavná práce příliš namáhavá, každý má právo si kdykoliv odpočinout a občerstvit tak dlouho, jak bude potřebovat.

Po dokončení dopoledního bloku následuje pauza na oběd a pauza na odpočinek.

Odpolední blok kosení

Cíl: pokosení další části louky, získání dalších praktických dovedností

Délka: 2 hodiny

Pomůcky: kosa s příslušenstvím

Po obědové pauze a odpočinku pokračujeme s účastníky asi další dvě hodiny v praktickém kosení. Účastníci už mají osvojené základní návyky, a tak je možné postupovat v rojnicích, kdy jeden začne s první řadou a rozumných odstupech pokračují účastníci s dalšími řadami. Je dobré se občas prostřídat, pokud se někdo cítí unavený.

V závislosti na počasí můžeme začít také se shrabováním pokosené trávy. Trávu shrabujeme na menší hromádky, které v dalších dnech budeme odvážet na kompostování. K hrabání na louce není vhodné používat klasické kovové hrábě, takže používáme širší hrábě s dřevěnými kolíky, které jsou na práci na louce vhodnější. Účastníky je důležité upozornit na to, že si i v hrabání mají počínat pečlivě, protože potřebujeme jednak z louky odstranit co nejvíce biomasy, ale nepohrabaná tráva by se mohla při příštím kosení zamotávat do kosa a zpomalovat práci.

Po skončení práce je nutné kosa řádně očistit. Při odchodu z louky je vhodné kosa otřít trsem trávy, abychom z ní odstranili hrubé nečistoty. Po příchodu do dílny kosa omyjeme mokrou houbou, protože rostlinné šťávy mají kyselou reakci a způsobovaly by korozi. Žádné rostlinné šťávy tedy nesmí na listu kosa zůstat. Před odchodem z louky je také nutné celou plochu zkontrolovat a přesvědčit se, že jsme na ní žádné nástroje a vybavení nenechali.

Odpolední výukový blok - údržba kosa

Cíl: získat vědomosti a praktické zkušenosti o tom, jak se o kosa průběžně starat

Délka: 2 hodiny

Pomůcky: kosa s příslušenství k jejich údržbě - babky, kladiva, naklepávače; dřevěné špalky

V odpoledním bloku, který probíhá opět v zastřešené venkovní místnosti, se účastníci naučí naklepávat kosa. Za tímto účelem lektori připraví několik typů babek, kladiva a také válečkové naklepávače.

Válečkový naklepávač je nejvhodnější pro začátečníky, protože práce s babkou vyžaduje zkušenosti. Hrot naklepávače se upevní do dřevěného špalku. Důležité je hrot zaklepávat kusem dřeva nebo topůrkem, nikoli ocelovým nástrojem, protože by se naklepávač mohl deformovat. K nástroji se posadíme a kosa přidržíme koleny. Ostří kosa položíme k hrotu naklepávače. Obvykle začínáme naklepávat u paty a končíme u špičky kosa. Nejprve na naklepávač nasadíme váleček s jednou drážkou - červený. Kladívkem klepeme s citem a konzistentně na váleček a zároveň pomalu posouváme kosa, kterou přidržíme levou rukou a mírně ji tlačíme proti naklepávači, aby neodskakovala. Váleček vytahuje ostří kosa asi 2 mm od okraje. Pokud je potřeba, tak můžeme naklepávání jednou nebo i vícekrát opakovat. Potom nasadíme druhý váleček, ten se dvěma drážkami - žlutý. Opakujeme naklepávání. Tentokrát se ostří kosa vytahuje asi 1 mm od okraje. Pokud vznikne naklepáváním otrpepek, tak se doporučuje odstranit použitím brouska.

Další možností naklepávání, která je ale vhodná spíše pro zkušené, je použití babky. Existuje několik typů babek. Princip je ale vždy podobný. Kosa ostřím položíme na babku a naklepáváme pomocí speciálního kladívka určeného k naklepávání kosa. Toto kladívko má mírně zakřivený nos. Pokud bychom používali normální kladívko, tak kosa spíše ztupíme. Při naklepávání babkou musíme velice dobře dbát na to, kam se kladívkem trefujeme. Musí to být vždy na okraj ostří. Pohyb kladívka by neměl být kolmý, ale měli bychom ho jakoby táhnout směrem k sobě, aby

docházelo k vytažení ostří, jako je tomu u použití válečku. Především naklepávání babkou je důležité provádět pod bedlivým dohledem zkušených lektorů, protože tato technika není jednoduchá.

Před večerí a dalším programem poskytneme účastníkům dostatečný prostor na odpočinek a vlastní reflexi např. prostřednictvím tvorby blogových příspěvků.

Večerní program

Hra na poznávání okolí - "Sám sobě průvodcem"

Cíl: seznámení účastníků s blízkým okolím kosené lokality

Délka: 30 minut + 20 minut na přípravu hry v terénu

Pomůcky: čajové svíčky, zápalky, skleničky na svíčky, vytištěné texty na stanoviště, účastníci si dále vezmou čelovky nebo baterky a propisky.

Účastníkům řekneme, aby si vzali baterky nebo čelovky, pokud je už venku tma, a propisky. Hru jim vysvětlíme venku, tak je požádáme, že se sejdeme asi za 10 minut před budovou.

Lektor vyrazí hru už s minimálně dvacetiminutovým předstihem nachystat. Příprava spočívá v obejití stanovišť. Na každém je potřeba zapálit svíčku a umístit ji do skleničky, aby ji nesfoukl vítr. Na každém stanovišti také zanecháme chybějící část textu. Hra je koncipována na poznávání blízkého okolí a získávání informací o něm. Vhodné jsou různé historické, zeměpisné nebo přírodopisné informace, především zajímavosti. Ke každému stanovišti je možné napsat jeden krátký odstavec a vynechat v textu důležitou informaci, kterou napíšeme na papírek na stanovišti. Pro Josefovské údolí jsme použili tyto informace a rozmístění:

Studánka u cesty - V krasu se dešťová voda někdy zdrží i několik let!

Sklep za Švýčárnou - V krasu se často jako sklepy využívaly menší i velké jeskyně.

Štola nad Švýčárnou - V Josefovském údolí je řada průzkumných štol, snad původně vojenských.

Louka za Švýčárnou - Josefovské údolí je nejhlubší vyklizené údolí Moravského krasu

U potoka - V Josefově byla celá série rybníků, které zásobovaly vodou železářské hamry a hutě.

Hru je možné alespoň na vybraných stanovištích ozvláštnit drobnými úkoly. Uvádíme čtyři příklady znění úkolů, kterými lze hru ozvláštnit:

- 1. "Naber do dlaně vodu ze studánky a napij se třemi hlubokými loky. Při každém loku myslí na jedno své přání. Třeba ti jej kouzelná voda pomůže splnit..."*
- 2. "Když se rozhlédneš, tak zjistíš, že Tě z lesa pozoruje spousta párů očí. Možná je mezi nimi kromě zvířat i nějaký dobrý duch, který střeží tvoji cestu. Jak si představuješ takovou bytost, která Tě chrání, abys zdárně došel/došla do cíle? Vezmi si jeden přiložený kousek papíru a pastelku. Nakresli tuto bytost a kresbu pověš na provázek a zanechej na místě."*
- 3. "Asi každý máme svá přání a ženeme se za svými cíli. Mnohdy si možná ani neuvědomujeme, co všechno jsme už od života dostali. A třeba je právě teď ten pravý čas se na chvíli zastavit a poděkovat za to co máme a co nám život přinesl. Vezmi si jeden přiložený papírek a na ten napiš minimálně tři věci za které bys chtěl/a poděkovat. Papírek potom pověš na provázek a zanechej na místě."*
- 4. "Na chvíli se posad' a zamysli se nad tím, jak bys jedním slovem charakterizoval/a svůj dosavadní život. Napiš slovo na přiložený kousek papíru a nechej ho položený v kruhu svíček."*

Samozřejmě je potřeba myslet na materiál, který potřebujeme navíc, tady nejspíš papíry, pastelky, provázek a větší množství svíček.

Hru zahájíme podáním instrukcí, které mohou znít přibližně takto:

Na hru máte 30 minut a potřebujete obejít 5 stanovišť. Vyhrává ten, kdo stihne nejrychleji obejít všechny stanoviště. Zastavení jsou osvětlena svíčkou. Zastavení se nachází v areálu Švýcarský a okolí. Některá stanoviště obsahují také doplňkové úkoly. Dozvíte se něco málo nového o tomhle krásném místě.

Na závěr ve skupině zrekapitulujeme nové informace z jednotlivých stanovišť a můžeme o nich krátce diskutovat.

Deskové hry

Cíl: zábava na pozdní večer pro ty, kteří ještě nechtějí spát

Délka: 1 - 2 hodiny

Pomůcky: deskové hry (doporučujeme např. Dixit, Bang, Kronika panství, Osadníci z Katanu, Poštovní kurýr, Trans Europa, Carcassone, Karibik, Citadela, Activity)

Pokud máme na výběr více her, tak můžeme nechat rozhodnout účastníky o tom, co se bude hrát. Na paměti je ovšem potřeba mít časovou náročnost hry a stanovené rozmezí hráčů. Výhodou je, pokud někdo z organizátorů hru zná nebo si alespoň předem nastudoval pravidla. U některých složitějších her může vysvětlování pravidel zabrat klidně hodinu času.

Deskové hry můžeme nechat k dispozici po celou dobu programu pro volné chvíle.

3. den

Brzké ranní kosení za rosy

Cíl: ukázat účastníkům, jak probíhá kosení v nejvhodnější denní dobu

Délka: 2 hodiny

Pomůcky: kosa s příslušenstvím, hrábě

Kosení luk by mělo správně probíhat velmi brzy ráno, když je ještě rosa. Naši předkové obvykle vstávali již za úsvitu a před snídaní měli pokoseno. Pro účel tábora tento postup není příliš vhodný, protože bychom účastníky brzkým ranním vstáváním příliš unavili. Vhodnou dobou je tedy alespoň dopoledne, než tráva vyschne. Alespoň jeden den je ovšem dobré nechat si účastníky vyzkoušet tento tradiční postup. Účastníky proto vzbudíme už kolem páté hodiny ranní, aby se mohlo o půl šesté vyrazit alespoň na dvě hodiny před snídaní na louku.

Je dobré účastníky na brzké ranní vstávání předem upozornit, aby nebyli překvapeni. Sami zpravidla uznávají, že brzké kosení je příjemné a snazší.

Dopolední blok kosení

Cíl: dokončení první fáze kosení, hrabání

Délka: 2 hodiny

Pomůcky: kosa s příslušenstvím, hrábě

S kosením louky a hrabáním pokračujeme dále po snídani. Během tohoto bloku mají účastníci opět možnost konzultovat správnost techniky s lektory. Po dvou dnech kosení a teorie by měl mít každý účastník již naučené správné návyky a měl by být schopen samostatné práce.

Prostor pro osobní volno a tvorbu účastnického blogu

Cíl: zpracování výstupů z prvních dvou dnů

Délka: 2 hodiny

Pomůcky: tablety, videokamera, notebook

Během zbývajících času do oběda mohou účastníci pracovat na účastnickém blogu. S tímto jim pomáhá lektor. Mohou tento čas využít také jako svoje osobní volno. Organizátoři jim mohou nabídnout společenské hry nebo doporučit nějakou krátkou procházku do okolní přírody.

K dispozici je notebook pro uložení souborů z kamery a fotoaparátů. Účastníci si stáhnou i další potřebné soubory přístrojů, na kterých pracují. Tvorba příspěvků do blogu probíhá podle pokynů z prvního dne. S obtížemi technického rázu pomáhá lektor (zvláště při případném vkládání příspěvků přímo na web).

Osobní volno je nutnou součástí programu. Během něj mohou účastníci průběžně vyhodnocovat svá očekávání, tvořit blogové příspěvky a v neposlední řadě si odpočinout. Pro mnohé se jedná o neobvyklou činnost, na níž je třeba tělo postupně navyknout.

Následuje přestávka na oběd.

Přednáška „Příroda pro člověka – člověk pro přírodu“

Cíl: představit účastníkům možnosti občanské angažovanosti na poli ochrany životního prostředí

Délka: 2 hodiny

Pomůcky: notebook, dataprojektor a další promítací technika, flipchart, fixy, notebook a tablety

Následující blok facilituje lektor, vhodná je ale také přítomnost externího odborníka, který se v problematice orientuje a může účastníkům poskytnout nový pohled a impuls.

(V rámci pilotního tábora byla pozvána jednatelka spolku Čisté Tuřany, Hana Kašpaříková, která se v této oblasti pohybuje už hodně dlouho. Navíc zná problematiku občanské angažovanosti i z druhé strany, protože je v současné době také zastupitelkou městské části Brno - Tuřany.)

Blok by měl být veden interaktivní formou s využitím diskuse či brainstormingu. Lektor by měl být facilitátorem.

Struktura:

1. Motivace účastníků

Facilitátor se v úvodu účastníků zeptá, proč přijeli na kosení luk, jaká byla jejich motivace. Účastníci jeden po druhém odpovídají. Potom shrne důvody a přejde k tématu, jak se člověk stane dobrovolníkem angažovaným na poli ochrany životního prostředí.

Potřeba osobní angažovanosti v oblasti životního prostředí může vyplynout z profese nebo tuto oblast člověk aktivně vyhledává, protože chce pomoci přírodě nebo to dělá pro sebe. Další možností je to, že se k tomu dostane náhodou, protože potřebuje ochránit svůj domov nebo něco v jeho okolí. Dobrovolnictví může být neformální nebo formální a to může vyústit v založení spolku. Záleží dost na cíli, kterého chce člověk v konkrétním případě dosáhnout.

2. Příklad dobré praxe

Lektor sám či přizvaný externista představí účastníkům na konkrétním příkladě možnosti, důvody a výsledky občanské aktivity. představí konkrétní projekt, akci, aktivitu, činnost v rámci sdružení či individuální. Vhodné je představit např. některé řešené kauzy, které ilustrují ochranu přírody v praxi (např. kácení starých stromů v přírodní rezervaci, poškození staré lípy při rekonstrukci místní komunikace a hledání viníka, uspořádání cyklojízdy atd.).

3. Brainstorming

Rozdělíme účastníky do skupin po 3 - 4 lidech a rozdáme jim flipchartové papíry a fixy. Účastníkům sdělíme, že budou pracovat na úkolu formou brainstormingu. Na flipchartovou tabuli můžeme napsat pravidla brainstormingu, které potom někam viditelně vyvěsíme a připomeneme vždy, když budeme v průběhu tábora tuto metodu výuky opakovat.

Pravidla brainstormingu:

- 1) Žádný nápad není špatný – nebojte se navrhnout cokoli;*
- 2) Nekritizujte – akceptujte názory ostatních;*
- 3) Kvantita má přednost nad kvalitou;*
- 4) Zapisujte všechno*

Účastníkům také připomeneme, že je vhodné ve skupině určit jednoho zapisovatele. Také je upozorníme na to, že na závěr mají zkusit vybrat nejlepší možnost a že nápady potom budou prezentovat přede všemi a to bude čas na diskusi o kvalitě nápadů.

Projektorem promítneme následující zadání, které přečteme:

“Ve vaší obci mají pokácet starou alej. Navrhněte postup, co byste udělali, abyste alej zachránili. Pokuste se najít co nejvíce možností. Označte tu, které dáváte největší šanci na úspěch. Jednotlivé aktivity se mohou prolínat.”

Na aktivitu můžeme dát 10 - 15 minut času.

Dvě minuty před koncem skupinky upozorníme na blížící se konec časového limitu, to můžeme zopakovat ještě jednou půl minuty před koncem.

Následuje prezentace výstupů před ostatními. Skupinka si může zvolit svého mluvčího, který nápady odprezentuje, včetně zdůraznění preferovaného postupu. V plénu jsou přednesené návrhy diskutovány. Všechny skupiny mohou pak společně sestavit jakýsi “akční plán” zahrnující nejlepší návrhy i případné pořadí jejich realizace.

Lektor a přizvaný odborník mohou na základě svých zkušeností návrhy také hodnotit, případně korigovat a uvádět i konkrétní příklady ze své praxe.

4. Financování občanských aktivit

V úvodu poslední části se znovu vrátíme k příkladu dobré praxe (část 2). Nyní dáme prostor pro představení možností financování akcí. Na konkrétním příkladu vysvětlíme pojem “fundraising”.

Fundraising („shromažďování zdrojů“) je systematická činnost, jejímž výsledkem je získání finančních či jiných prostředků na obecně prospěšnou činnost organizací nebo jednotlivců.

Organizacemi financovanými fundraisingem bývají zpravidla nevládní neziskové organizace, rozpočtové nebo příspěvkové organizace (vzdělávací instituce, nemocnice, zařízení sociální péče atd.), obce, mikroregiony, kraje, církve, v některých státech (typicky USA nebo Velká Británie) i politické strany a kampaně; v neposlední řadě i podnikatelské subjekty poskytující veřejně prospěšnou službu.

Oslovenými dárci bývají jednotlivci (mecenáši nebo sponzoři), firmy, nadace, státní úřady, orgány místní nebo krajské (regionální) samosprávy, orgány EU.

V rámci fundraisingu lze též pořádat benefiční akce, prodávat určité výrobky nebo služby nebo organizovat kluby přátel, jejichž členové pravidelně přispívají na činnost podporované organizace. Člověk, který se zabývá fundraisingem, se označuje jako fundraiser. Bývá kmenovým zaměstnancem organizace nebo externistou.

Zdroj: cs.wikipedia.org

V závěrečném úkolu opět účastníky rozdělíme do skupin o 3-4 lidech. Každá skupina si zvolí 1-2 akce/činnosti, které vzešly z brainstormingu a pokusí se odhadnout jejich finanční náročnost. Dále s pomocí tabletů/notebooku a připojení k internetu skupina prověří, zda existuje nějaká možnost získání finančních prostředků na realizaci konkrétní akce.

Lektor skupinám asistuje, konzultuje případně doplňuje položky rozpočtu. Dále může dávat tipy na některé grantové či dotační programy a jejich webové stránky.

Na závěr každá skupina prezentuje rozpočet své aktivity a představí ostatním i finanční zdroje, které by bylo možné pro aktivitu využít.

Po skončení předchozího programu řekneme účastníkům, že jsou pro ně do večere i po ní připraveny doplňkové aktivity, kterých se mohou zúčastnit dle svého zájmu.

Jedna proběhne do večere, další jsou pak připraveny po ní.

Dynamická meditace

Cíl: odpolední doplňková aktivita na rozcvičení a probuzení energie

Délka: 1 hodina a 15 minut

Pomůcky: meditační hudba (v notebooku nebo přehrávači) - nutná zvuková technika dostatečné kvality, podložky, šátky

Asi hodinová meditace slouží k rozprouzení a usměrnění energie. Účastníky ale můžeme požádat o to, aby si vzali s sebou šátky na oči, což je vhodné především pro začátečníky, aby se během meditace zbytečně nerozptylovali vnějšími podněty.

Během pauzy organizátoři připraví místnost, což spočívá především v jejím úklidu po předchozím programovém bloku, zabezpečení a odstranění nebezpečných předmětů o které by se někdo mohl během pohybu zranit, a přípravy podložek nebo matrací, které účastníci použijí především během poslední fáze meditace. Připravit můžeme také deky, pokud je v místnosti chladno.

Až se všichni sejdou, tak účastníky požádáme, aby se postavili volně po místnosti, tak aby měli kolem sebe dostatek prostoru a v blízkosti některou z podložek. Následuje vysvětlení meditace:

Následující hodinu věnujeme dynamické meditaci Kundalini. Autorem tohoto cvičení je Osho, což byl indický duchovní učitel, mystik a guru, který ale žil i v USA a snažil se meditace přiblížit a přizpůsobit "západnímu" člověku. Jeho meditace tedy obvykle netrvaly příliš dlouho a je v nich kladen důraz např. na pohyb a správné dýchání. Kundalini znamená doslova had nebo hadí síla, tato duchovní síla sídlí v každém člověku a bývá zobrazena jako svinutý had spočívající na dolním konci páteře. Je-li tato síla probuzena, pak vystupuje vzhůru a prochází energetickými centry. Meditace Kundalini v sobě harmonicky spojuje dynamickou a klidnou fázi, katarzi i tolik potřebné uvolnění. Odbourává emoční a fyzické bloky uložené v těle, pomáhá vystoupit z našich zvyků a běžných omezení, vysoce energetizuje, rozšiřuje uvědomění. Velkou výhodou při společném cvičení je skupinové pole, které zesiluje účinky a pomáhá jednotlivci vstoupit do meditace hlouběji a intenzivněji.

Meditace se skládá ze čtyř fází. Každá fáze trvá 15 minut. Meditace bude doprovázena hudbou a přechod do další fáze bude podle její změny zřejmý. Pouze v poslední fázi je ticho, ale to je ukončeno gongem. Průchod meditací si můžeme představit také jako průchod jednotlivými fázemi života - čerpání energie a růst v dětství, roztačené mládí a vybití načerpané energie, fáze pozorovatele ve stádiu zralosti a nakonec stáří a odpočinek. Na ukázkou si můžeme pustit hudbu, která bude doprovázet jednotlivé fáze.

V první fázi stůjte nohama pevně na zemi v mírném rozkroku. Buďte uvolnění a nechejte celé svoje tělo třást. Pociťujte přítomnost energie stoupající od chodidel nahoru. Nechejte ji proudit všude a začněte se třást. Pohyb by neměl být nucený, ale dejte třesu spíše volný průběh. Zkuste se ale zaměřit na bloky ve svém těle a ty se snažte třesem odstranit. Oči mohou být otevřené nebo zavřené, můžete si vzít i šátek.

Ve druhé fázi tančete jakkoli to cítíte a nechejte celé tělo, aby se pohybovalo tak jak chce. V této fázi už nemusíte stát nohama pevně na zemi a můžete se pohybovat i volně po místnosti. Dávejte ale pozor na ostatní kolem vás.

Ve třetí fázi zavřete oči a zůstaňte v klidu. Můžete sedět nebo stát. Buďte svědkem všeho, co se děje uvnitř a venku. Nechejte myšlenky volně téct a nahlížejte na ně pouze jako pozorovatel a příliš nad

**fond
pro NNO**

NROS

nadace
partnerství

ICELAND
LIECHTENSTEIN
NORWAY
**eea
grants**

nimi nepřemýšlejte a dejte prostor jejich volnému toku.

Ve čtvrté fázi si lehněte se zavřenýma očima na podložku a zůstaňte v klidu.

Ležet byste měli na zádech, s rukama volně podél těla a dlaněmi směřujícími vzhůru. Pro vaše pohodlí je možné si vzít polštářek nebo deku. Pokud během této fáze usnete, tak to není na závadu.

Nakonec se účastníků zeptáme, jestli mají nějaké dotazy a na případné otázky odpovíme. Potom můžeme pustit meditační hudbu.

Hudba k meditaci Kundalini je volně dostupná na následujícím odkazu:

<http://www.oshorajneesh.com/oshokundalini-meditation-music-download.htm>

Vodní závod

Cíl: doplňková soutěžní aktivita

Délka: 30 minut

Pomůcky: fáborcky, drobná věcná cena, ručníky

Tato aktivita je vhodná, pokud se na lokalitě nachází nějaký vhodný drobný vodní tok, třeba potok. Příklady alternativ (není-li k dispozici vodní tok) jsou uvedeny na konci popisu. Dále je aktivita vhodná především za teplého počasí nebo pokud je možnost se někde poblíž usušit.

V našem případě jsme pro trasu závodu zvolili cestu dlouhou 130 m korytem Křtinského potoka proti proudu od lávky z turistické trasy ke Staré huti, zastávce autobusu a muzeu, po most od silnice ke Švýcárně.

Před tím, než do potoka pustíme účastníky, je vhodné se přesvědčit o bezpečnosti terénu. Nejprve posoudíme stav průtoku a pokud je v normě a voda člověku v nejhlubších místech sahá po pás, tak můžeme do programu zařadit tuto aktivitu. Je vhodné, aby jeden z organizátorů trasu potokem předem prošel a zmapoval hlubší místa (např. tůňky), na které účastníky upozorní. Doporučenou trasu potokem je vhodné vyznačit fáborcky a dát tak účastníkům vždy jasně najevo, které strany toku je vhodné se držet. Musíme si být také jisti tím, že se v potoce nevyskytují žádné střeby či jiné nebezpečné předměty. Pokud nejsme, tak je vhodné, aby si účastníci vzali koupací boty. Že si je mají vzít na tábor s sebou, je můžeme upozornit v podrobných informacích, které se předem zasílají.

Jako náhradu za tuto aktivitu můžeme použít např. závod v terénu. Pro akčnější skupinu účastníků můžeme udělat např. **soutěž ve válení pneumatik**. V tomto případě soutěží obvykle týmy po třech lidech, které se snaží dovalit to nejrychleji pneumatiku terénem do cíle. Je vhodné vést trasu místy obtížnějším terénem, např. do svahu, a použít větší pneumatiky (od traktoru).

Pokud se nám i tento závod zdá pro skupinu našich účastníků příliš náročný, nebo je pro nás obtížné zajistit pneumatiky, tak je nejjednodušší alternativou **sedánkový závod**. V tomto případě je nejlepší požit spíše rovný terén, např. trávník. Zde jasně vymežíme start a cíl (např. páskami nataženými na zemi). Soutěžící družstva (min. po třech, ale i více lidech) před startem vytvoří jakousi housenku, kdy se posadí v řadě za sebou, tak aby se chodidly každý dotýkal zad toho před sebou. Když dáme povel ke startu, tak vždy ten kdo je vzadu vstane a z levé nebo pravé strany (podle domluvy) předběhne skupinku a sedne si na první místo. Housenka se takto posouvá, dokud poslední člověk nesedí za cílovou páskou. Nejrychlejší družstvo vyhrává.

**fond
pro NNO**

NROS

nadace
partnerství

ICELAND
LIECHTENSTEIN
NORWAY
**eea
grants**

Večerní bubnování v jeskyni

Cíl: večerní relaxační aktivita

Délka: max. 1 hodina včetně cesty

Pomůcky: bubny (africké bubny, případně další rytmické nástroje), podložky na sezení, osvětlení (např. svíčky ve sklenicích)

V blízkosti areálu EVC Švýčárna (asi 10 minut chůze) se nachází jeskyně a organizace má k dispozici africké bubny. Tyto bubny ale můžeme nahradit i jinými rytmickými nástroji (bongo, bubínky, tamburína, triangel, rumba koule, cabasa, claves, rolničky, tibetská mísa atd.). Jeskyni je možné také nahradit jiným pěkným prostorem, jako je skalní amfiteátr, sklep nebo stará budova. U uzavřených prostorů se snažíme vybírat ty, které mají dobrou akustiku. Do prostoru můžeme pro lepší atmosféru umístit zapálené svíčky. Dále je vhodné vzít podložky na sezení, např. karimatky.

Po příchodu do jeskyně, či jiného prostoru, požádáme účastníky, aby se posadili do kruhu. Potom by měli dostat přibližně tyto instrukce od organizátora, který povede improvizaci a měl by tedy mít v ruce zvukově silný nástroj:

V následující přibližně půlhodině si vyzkoušíme metodu hudební improvizace s rytmickými nástroji. Snažte se soustředit na tento prostor, spoluhráče, rytmus a tempo. Nejprve začnu já a potom se můžete postupně přidávat vy. Během bubnování může kdokoli změnit rytmus nebo tempo, pokud mu bude daná chvíle připadat vhodná. Snažte se ale soustředit na spoluhráče, abychom se synchronizovali.

Ostrov

Cíl: prohloubení vztahů v kolektivu, uvědomění si nutnosti a nezbytnosti pravidel společného soužití ve skupině lidí

Délka: 1 hodina - 1 hodina 45 minut

Pomůcky: velké archy papíru, fixy a pastelky

Tato aktivita slouží v podstatě k dosažení dvou cílů. Jedním je prohloubení vztahů v kolektivu tím, že během aktivity členové týmu vzájemně poznají svoje přání a potřeby. Kromě toho ale také tato aktivita poskytuje vlastní prožitou zkušenost ustanovování pravidel a doprovodného dohodovacího procesu: „Co je pro mne v soužití s ostatními přijatelné a co už naopak není? Co jsem ochoten a schopen udělat pro odmítnutí nevhodných způsobů chování? A naopak, jak umím podpořit to, co považuji za správné a optimální? Jinými slovy, jak úspěšně dokážu prosadit své vlastní názory a postoje?“

Utvořte skupiny po 4 - 6 účastnících a každé rozdejte jeden velký arch papíru a dejte k dispozici fixy a (nebo) pastelky.

Účastníkům poté sdělte tyto informace:

Vaše skupina ztroskotala na pustém ostrově a jste odkázáni k životu na něm. Zkuste si tuto situaci představit a své představy dále rozvinout. Vše záleží jen na vás - jak bude ostrov vypadat, jaký bude mít tvar, velikost, co na něm bude růst, jestli tam budou budovy... prostě cokoli. Rozhodněte o tom, co

se zachránilo z lodi. Před sebou máte čistý arch papíru - na něj vše nakreslete a zaznamenejte. Nezáleží na výtvarném provedení, jde o podstatu věcí. Důležitým úkolem je, abyste se spolu domluvili na pravidlech společného soužití. O jeho způsobech, zvyklostech a neměnných zákonitostech. Je to váš svět a záleží jen na vás, jak si jej uspořádáte. Na všechno máte 40 minut času.

Po ukončení dostane každá skupina časový prostor k tomu, aby seznámila ostatní skupiny se svým ostrovem. Společně můžeme vybrat nejzdařilejší ostrov, tedy ten, který je nejlépe akceptován ostatními. Účastníkům se můžeme během reflexe ptát na otázky jako:

*Co zajímavého jste viděli a čeho zajímavého jste si všimli?
Jak jste spokojeni se svým ostrovem?
Z čeho máte nepříjemný pocit?
Co pro vás bylo nové, důležité a co vás překvapilo?*

Celá aktivita by měla zabrat asi hodinu času. Podle časových možností je možné aktivitu ještě prodloužit a přidat do ní další prvek - vzájemnou interakci skupinek při řešení společného problému - infekce, která se šíří po ostrovech.

Instrukce ke druhé části jsou následující:

Vaše ostrovy tvoří souostroví s možným vzájemným navštěvováním a komunikací, ke které víceméně pravidelně dochází. Před hodinou se definitivně potvrdila zpráva, že na jednom z ostrovů se objevilo onemocnění AIDS a samozřejmě hrozí, že se rozšíří na všechny ostrovy. Jak všichni víme, je to smrtelné a velmi závažné onemocnění. Jak budete tuto situaci řešit? Který ostrov a jeho obyvatelé jsou příčinou vzniku nemoci? Jak zamezíte jeho dalšímu šíření? Jak zabráníte opakování podobné situace v budoucnosti? Na základě varování lékařů jste ovšem v časové tísní - nemoc se může rychle rozšířit, je nutné účinně jednat. Pokud se vám to určitého časového limitu nepodaří, znamená to pro všechny jistou záhubu. Pro vás je tímto limitem opět 40 minut.

Při snahách řešit vzniklou kritickou situaci může dojít k velké dynamice a akceleraci nejrůznějších projevů ve skupině. Například, i když je to nutné, pro některé skupinky může být obtížné komunikovat s ostatními, většinou méně sympatickými ostrovy. Může se objevit moment obviňování druhých při automatickém předpokladu vlastní nevinny. Navíc jsou skupinky pod časovým tlakem. Je nutné rychle, efektivně přemýšlet a přesvědčit o svých postojích a myšlenkách ostatní. Každý z účastníků si prožije, jak vypadá a co s sebou přináší proces prosazení ve skupině. Účastníci si také prožijí skutečnost, že se nelze v současném světě izolovat, protože společný život s sebou přináší vzájemnou propojenost a závislost.

4. den

Dopolední blok kosení

Cíl: pokosení a shrabání další části louky, získání dalších praktických dovedností

Délka: 4 hodiny

Pomůcky: kosy s příslušenstvím, hrábě, vidle, plachty

Během dalšího bloku kosení se pokosí další část louky. Část účastníků hrabe trávu na hromádky a další část ji vidlemi nakládá na plachty a odnáší pryč z louky. Účastníci jsou už s postupem práce seznámeni z předešlých dní. Organizátoři pouze stanoví, kterou část louky je potřeba daný den pokosit a které části ponechat.

Kosení probíhá celé dopoledne, jednotliví účastníci si dělají přestávky dle svého uvážení.

Následuje pauza na oběd.

Odpolední přednáškový blok "Být dobrovolníkem"

Cíl: představit význam a cíle dobrovolnické pomoci v oblasti péče o přírodu a krajinu, prezentovat konkrétní příklady pomoci z pohledu několika lektorů.

Délka: 2 hodiny

Pomůcky: notebook, dataprojektor a další promítací technika, flipchart, fixy.

Tento přednáškový blok je prostorem pro prezentaci konkrétních dobrovolnických projektů na pomoc přírodě. Pro aktivitu je ideální oslovit externí odborníky - zkušené dobrovolníky, dobrovolnické organizátory a koordinátory. Aktivitu může realizovat i samotný lektor s koordinátorem tábora, nicméně přítomnost a prezentace externistů je nepochybně obohacující.

Facilitující osoba vždy nechává dostatečný prostor pro diskusi o konkrétním dobrovolnickém projektu či aktivitě.

V úvodu by měl lektor/facilitátor krátce shrnout přínosy dobrovolnictví z pohledu dobrovolníka.

- 1) má psychologické a zdravotní přínosy
- 2) šetří finanční zdroje
- 3) dává lidi dohromady
- 4) poskytuje odborné zkušenosti
- 5) podporuje osobní růst a sebevědomí
- 6) posiluje komunitu
- 7) dává dobrovolníkům některé důležité poznatky
- 8) poskytuje i možnost, že se aktivnost dobrovolníkovi může nějakým způsobem v budoucnu vrátit
- 9) podporuje občanskou odpovědnost
- 10) umožňuje lidem něco změnit

Mnohé další přínosy a konkrétní příklady k těmto bodům lze nalézt zadáním hesla "benefits of volunteering" do googlu. Konkrétně jsou příklady k nalezení např. zde:

<https://students.ucsd.edu/student-life/involvement/community/reasons.html>

<http://www.worldvolunteerweb.org/resources/how-to-guides/volunteer/doc/benefits-of-volunteering.html>

<http://www.helpguide.org/articles/work-career/volunteering-and-its-surprising-benefits.htm>

http://www.nationalservice.gov/pdf/07_0506_hbr.pdf

Lektor v další části shrne historický vývoj dobrovolnictví na poli ochrany přírody v České republice. Výčet může doplnit o některé konkrétní akce a aktivity dobrovolnických organizací, které zná z vlastní zkušenosti.

Prvními dobrovolnickými sdruženími na podporu ochrany přírody a krajiny byly okrašlovací spolky v předválečném a meziválečném období, které sdružovaly asi 300 000 členů. V 60. letech 20. století vznikl TIS - Svaz pro ochranu přírody a krajiny. V roce 1974 vzniklo Hnutí Brontosaurus a v roce 1979 vznikl Český svaz ochránců přírody (ČSOP). Mnohá další sdružení vznikala především po roce 1989. Dnes nejvíce dobrovolníků sdružují tyto spolky: Český svaz ochránců přírody, Hnutí Brontosaurus, Čmelák - společnost přátel přírody, Hnutí Duha, Asociace strážců přírody chráněných území ČR, Česká společnost ornitologická.

Příklady: Dobrovolníkem na Jablečné slavnosti v Hostětíně; OKRAS - Spolek pro aktivní ochranu přírody Moravského krasu a likvidace invazních druhů rostlin (především netýkavky žláznaté), kosení luk a likvidace náletových dřevin na maloplošných chráněných územích a další lokalitách (závrt Městikád', Holštejnské louky, Lažánecké škrapové stráně...), exkurze pro veřejnost (botanicko-zoologická exkurze do okolí Ostrova u Macochy, historicko-speleologická exkurze do Josefovského údolí a Býčí skály), uspořádání Dnu Země v Adamově; Místo setkání v Moravském krasu - zkušenosti z projektového školení, psaní a obhajoby projektu, a z dosavadní realizace.

Následují další konkrétní příklady dobrovolnických akcí a aktivit různých center a organizací (vhodné zapojení externistů).

Prvním příkladem je spolek Horní mlýn ve Křtinách, jehož činnost krátce přibližuje - stručná historie mlýna, který byl poprvé zmíněn v kronice roku 1750, mlel na vodní pohon do 30. let 20. století a dále ještě na elektromotor do 70. let 20. století, kdy ukončil provoz; příchod občanského sdružení na mlýn v roce 2002 a první aktivity - tábor, kurz žonglování, kurz tvorby neolitické keramiky, sázení třešní; rekonstrukce mlýna a použité stavební postupy - izolace slaměnými balíky a nezpracovanou ovčí vlnou, hliněné omítky, hluková izolace slámokartonem, instalace klimatizéru do podlahy, dubové podlahy, stavba krbu; dále předvádí některé akce, jako byly umělecké workshopy, budování a péče o přírodní zahradu, komunitní akce - Den ovoce, Ostatky, Den Křtin; budování jezírka pro obojživelníky, budování

**fond
pro NNO**

NROS

nadace
partnerství

ICELAND
LIECHTENSTEIN
NORWAY
**eea
grants**

kořenové čistírny odpadních vod, projekt Auto napůl - první český carsharing, uspořádání zahraničních seminářů - Ekonomické alternativy na jižní Moravě, LETS - Local Exchange Trading System; potravinová banka - biospižirna; alternativní systém sběru odpadů v obci; Týdny pro les a krajinu - společně s Hnutím Duha; péče o alej a komunitní sad; řezbářský kurz, exkurze a další...

Druhým příkladem je LOS - lesoochranářská skupina Brno. Skupina přibližuje význam pralesů - jedinečná flóra a fauna, reakce na změny klimatu, využití v lesnické praxi, využití volného času; dále popisuje principy vyhlašování chráněných území na lesních plochách. Upozorňuje, že řada ohrožených druhů žije a roste i mimo chráněná území v hospodářských lesích (jako např. brambořík jarní, sklenobýl bezlistý nebo okrotice bílá). Ukazuje rozdíly přírodě neblízkého lesnictví - problémy holosečí a monokultur (příklad Hodonínské duby) a lesů, které dodržují principy přírodě blízkého lesnictví. Také představuje principy certifikace lesů značkou FSC u nás a v zahraničí. Dále se také zabývá okrajově problematikou velkých šelem. Tato problematika souvisí i s přemnožením zvěře a následnými problémy s přirodnou obnovou lesa vlivem okusu semenáčků vzácných ale důležitých dřevin, např. jedle. Skupina vznikla díky členům lesní sekce Brněnského Hnutí Duha. LOS je spíše neformální skupinou dobrovolníků, ale stále má víceméně napojení na Hnutí Duha. V počátcích si tato skupina brala příklad ze Slovenského Lesoochranářského zoskupenie Vlč. Věnovala se pomoci v terénu (ochrana semenáčků vzácných dřevin, stavby oplocenek), pomoci lesníkovi, který se našel o přírodě blízký les na ploše 0,5 ha v blízkosti Ochozu u Brna, lesním hlídkám - mapování škodlivé činnosti v lese; exkurzím (např. do lesků v okolí Svitav nebo do luhů v oblasti soutoku Moravy a Dyje). Skupina působila v Biosférické rezervaci Dolní Morava. Tato oblast je zároveň Evropsky významnou lokalitou (EVL) aptačí oblastí. Problém ovšem je, že se zde používají nešetrné lesnické metody - holoseče o rozsahu 2 ha, orba, frézování, chemické ošetření dubových semenáčků. Na písčích se také sází borové monokultury. Některé ohrožené druhy, především xylofágního hmyzu, jsou zde na pokraji vyhynutí. Oblast je dále ohrožena projednávanou výstavbou kanálu Dunaj-Odra-Labe a také těžkou nerostných surovin. Spoluzakladatelem biosférické rezervace jsou dokonce Moravské naftové doly. Dlouhodobě se diskutuje o zřízení chráněné krajinné oblasti nebo dokoce národního parku, ale je zde přílišný tlak ze strany Moravských naftových dolů a starostů okolních obcí. Rozlehlá oblast lužních lesů je však ve střední Evropě naprosto ojedinělá. Spory se táhnou dále a doposud nebylo přijato žádné řešení.

Lesoochranářská skupina toho času není příliš aktivní, ale pořádá dvakrát do roka akci na opravu oplocenek, především v okolí propasti Macocha.

Závěrečný blok by měl seznámit dobrovolníky - účastníky tábora - s možností stát se dobrovolníkem také v zahraničí. Organizace ZČ HB Modrý kámen má již dostatek zkušeností i na tomto poli a lektoři organizace proto mohou dobrovolnickou činnost pro přírodu představit i v globálním měřítku.

V posledním bloku představíme možnosti dobrovolnické pomoci v zahraničí, konkrétně v himalájské vesničce Mulbekh. Dobrovolnický projekt zde běžel v letech 2006 - 2012. Projekt podporoval vzdělávání a kulturní dědictví v oblasti Ladakh (sev. Indie). ZČ HB Modrý kámen spolupracoval na projektu propojení českých a Ladackých škol a zprostředkoval dobrovolnictví pro zájemce z české veřejnosti. Ladakh je oblast geograficky a kulturně podobná Tibetu. V tradiční kultuře žili obyvatelé v malých komunitách, které nebyly závislé na okolí. Lidé se živili převážně pastevectvím a drobným zemědělstvím. Před čtyřiceti lety byla do hlavního města Ladakhu postavena cesta a hranice byly otevřeny okolí. Izolovaná oblast začala být vystavována jiným kulturním vlivům a životnímu stylu. Přívaly turistů a vymožeností spotřebitelské kultury vedou v současné době k problémům se získáváním energie, pitné i užitkové vody, zpracováním odpadu a dalším komplikacím. Naše organizace reagovala na zmíněné problémy a spolupracovala s místními organizacemi.

**fond
pro NNO**

NROS

nadace
partnerství

ICELAND
LIECHTENSTEIN
NORWAY
**eea
grants**

Akce Krajiní meze byla pořádána Základním článkem Hnutí Brontosaurus Modrý Kámen poprvé již v roce 1997, při které se pomáhalo obětem povodní v Jeseníkách. V následujících letech se akce přesunula na Slovensko do obce Zaježová a do Novohradských hor. V rámci mimoškolního vzdělávání mládeže, který je předmětem činnosti Hnutí Brontosaurus, narůstá stále více tlak na rozvojové vzdělávání. Proto jsou ročníky 2006 a 2007 tábora Krajiní meze uspořádány v Ladaku, jenž přináší mimořádnou příležitost poznat rozvojovou zem a zároveň pomoci jejím obyvatelům. V roce 2008 se z tábora Krajiní meze stává rozvojový dobrovolnický projekt, který usiluje o systematickou pomoc orientovanou na potřeby místních obyvatel na základě zkušeností s rozvojovou pomocí. Zároveň vzniká projekt La Ngonpo, jehož účelem bylo propojení ladackých a českých škol přes webové rozhraní.

Organizátor dále povídá o svých zážitcích a postřezích z Mulbekhu a povídání doplňuje fotografiemi.

Prostor pro osobní volno a tvorbu účastnického blogu

Cíl: zpracování dalších výstupů z tábora

Délka: 1 hodina

Pomůcky: tablety, notebook, videokamera

Zbývající čas do večere účastníci věnovat práci na účastnickém blogu a odpočinku. Při tvorbě blogů může asistovat lektor, který je k dispozici i pro osobní konzultace a diskusi nad otázkami, které možná vzešly z předchozí aktivity.

Tvorba blogů je důležitým prostředkem personální reflexe účastníků. Mohou zde vyhodnocovat význam činností a informací pro sebe samotné, utřídit si myšlenky a postoje.

Po večeri zařazujeme dobrovolné aktivity, je možné je realizovat i u táborového ohně.

Aktivity na posílení vztahů v kolektivu

Cíl: posílení vztahů a důvěry v kolektivu

Délka: 1, 5 hodiny

Pomůcky: vypsány u jednotlivých aktivit

Gordický uzel

pomůcky: žádné

pravidla: Hráči se postaví do kolečka, čelem k sobě. Zavřou oči, na daný povel dají levou ruku dovnitř kruhu a snaží se někoho chytnout za ruku. Až jsou všichni chycení, udělají totéž s pravou rukou. Poté otevřou oči a zjistí, že jsou beznadějně zapletení. Druhá fáze hry spočívá v rozpletení tohoto lidského uzlu, aniž by se ruce rozpojily. Je možné se libovolně otáčet, skákat, přenášet hráče z jednoho konce uzlu na druhý, cokoliv, jen ne rozpojit ruce.

Proutek

pomůcky: rovný dřevěný proutek nebo tenká větev

pravidla: Hráči se postaví do dvou řad vzdálených asi 2 m, čelem k sobě. Natáhnou vždy pravou ruku k protějším hráči a natáhnou ukazováček (jakoby na něj ukazovali). Ruce všech zúčastněných musí být v takovém postavení, aby všechny ukazováčky byly v jedné řadě uprostřed. Organizátor přes natažené ukazováčky položí dřevěný proutek. Úkolem je společně položit proutek na zem. Zdá se to jednoduché, ale ve skutečnosti je potřeba přesná koordinace a skupinová spolupráce.

Prkno

pomůcky: šátek na oči

pravidla: Stoupneme si do co nejtěsnějšího kroužku a jeden odvážlivec se postaví doprostřed, zavře oči (může si je zavázat šátkem), sepne ruce, zpevní se jako prkno a padá... ostatní jej zachytí a posílají si jej po kruhu. Bez mluvení, bez naschválů, jemně, nežně-jde o prohloubení důvěry. Po chvíli jde doprostřed někdo jiný, vystřídat by se měli všichni.

Pád

pomůcky: stabilní stůl (o výšce cca 1 m)

pravidla: Najdeme si vhodný a stabilní stůl. Od jeho okraje se vedle sebe naštosují dvojice, které jsou otočené čelem k sobě a pevně se drží za obě ruce (měla by vzniknout dlouhá síť ze spojených rukou). První testovatel důvěry vyleze na stůl, stoupne si na okraj zády k ostatním, vzpaží, natáhne ruce a padá na ruce ostatních (ti ho musí udržet). Po dopadu ho jemně dopraví na zem, dotýčný se zařadí na konec a padá další... Silnější dvojice prokládáme slabšími, před hrou odložíme náramky, hodinky a vše, co je nám drahé.

Běh důvěry

pomůcky: šátek, zed'

pravidla: Jeden hráč si zaváže oči a postaví se tak 30 metrů od pevné zdi. Mezi ním a zdí by neměla být žádná překážka. Ostatní stojí těsně před zdí (s určitou rezervou, tak 2 metry od ní).

Nevidomý hráč se rozběhne proti zdi a musí spoléhat na to, že ho ostatní zachytí a zabrzdí. Neměl by před sebe dávat ruce v ochranném gestu, ale běžet sprintem. Chytači musí být zcela zticha, aby nebylo slyšet, jak daleko je nevidomý ode zdi. Měli by být takové fyzické síly, aby byli schopni běžícího zastavit a nezranit jeho ani sebe. Sami poznáte, že není téměř možné běžet takto plnou rychlostí. Člověku se zdá, že už tam musí být, ale není tomu tak - uběhnutá vzdálenost klame. Podvědomý pud dát si před sebe ruce či zpomalit je velmi silný.

Čtyři ruce v hlíně

pomůcky: hrouda keramické hlíny velikosti cca 20 x 20 x 20 cm pro každou dvojici, podložky na sezení (karimatky), podložky na hlínu (stačí staré noviny), šátky na oči, mistička s vodou pro každou dvojici, meditační hudba, zvoneček

pravidla: Účastníky zavedeme do prostoru, kde bude hra probíhat (tedy do dílny nebo ven) a vysvětlíme jim, že aktivita bude spočívat v modelování hlíny. Dále je upozorníme na to, že musí mít celou dobu zavřené nebo raději zavázané oči, a také nesmí mluvit, ani vyluzovat jiné zvuky. Se zavřenýma očima a bez mluvení hráče přivedeme k židlím. Vyzveme je, aby v klidu vyčkali, dokud nebudou všichni usazeni. Je-li počet účastníků lichý, jedna skupinka může být tvořena třemi hráči. Během této fáze, stejně jako během dalšího průběhu, může hrát tichá, klidná hudba. Až jsou všichni usazeni, tak organizátor obejde všechny dvojice a položí jejich ruce na hroudu hlíny. Potom je vyzve k tomu, aby pracovali pomocí všech čtyřech rukou na jedné soše. Na práci dáme účastníkům 15 - 20 minut a konec oznámíme zvonečkem.

Velmi se osvědčilo, aby se některé dvojice během tvorby nenápadně prostřídaly. Účastníkům ale o tomto záměru předem neříkáme. Organizátor přijde potichu k někomu z účastníků a lehce ho poklepe na rameno, jemným tlakem vzhůru ho vyzve, aby vstal, a potom ho odvede k jinému účastníkovi. Je dobré, pokud tyto přesuny provádí dva organizátoři. Přesuny by měly být tiché, tak aby ostatní nic netušili.

**fond
pro NNO**

NROS

nadace
partnerství

ICELAND
LIECHTENSTEIN
NORWAY
**eea
grants**

Po skončení aktivity můžeme nechat několik minut na spontánní diskuzi uvnitř dvojic. Poté se vyzve k diskuzi celá skupina. Při diskuzi i při práci samotné si všímáme několika věcí: Jak dvojice komunikovaly a jak se rozhodly o tématu díla? Pochopily se vzájemně? Převzal jeden z hráčů iniciativu? Pokoušeli se odhadnout, kdo je jejich partnerem? Bylo účastníkům příjemné dotýkat se rukou druhého?

Večerní workshop - mikroskopování

Cíl: prezentovat pro lidské oko běžně skryté krásy přírody, naučit účastníky práci s mikroskopy a výrobu jednoduchých nativních preparátů

Délka: 2 hodiny

Pomůcky: stoly, školní mikroskopy, sady trvalých preparátů, preparační sady - obsahovat by měly krycí a podložní sklíčka, Pasteurovu pipetu, preparační jehlu, pinzetu, skalpel nebo žiletku (může být z jedné strany z důvodu bezpečnosti zalepena náplastí); nádoby na odpady (rozbitá sklíčka, odřezky), sada na mytí podložních skel (stačí dvě misky s vodou - první s obsahem detergentu, druhá na oplachování; bavlněné kapesníky), kelímky s vodou, podložky na krájení preparátů (např. kuchyňská prkénka), epruvety na chytání hmyzu, rostlinný a další materiál

Poznámka: aktivita vhodná za nepříznivého počasí

Pokud máme k dispozici školní mikroskopy, tak je tato aktivita pro účastníky obvykle velmi zajímavá, a můžeme z ní udělat celovečerní workshop. Na přípravu je trochu obtížnější, protože musíme myslet na spoustu materiálu, který budeme potřebovat. Vzorky rostlin (případně dalších organismů) si ale mohou účastníci v okolní přírodě najít sami a mi jim jen pomůžeme s jejich zpracováním a pozorováním.

Práce probíhá na stolech, kam instalujeme mikroskopy a které budou zároveň poskytovat dostatek prostoru na práci.

Mikroskopy je dobré předem zkontrolovat - jestli funguje osvětlení, jestli není uvolněná hlavice s objektivy, jestli jsou objektivy a okulár čisté, jestli funguje křížový stolek, mikrošrouby a makrošroub.

Pokud je všechno v pořádku, tak můžeme mikroskopy nachystat na stůl a zapojit do elektřiny (případně najít vhodnou pozici vzhledem ke světlu, pokud používáme mikroskopy se zrcátkovým osvětlením). Ke každému mikroskopu nachystáme preparační sadu (viz materiál), podložku na krájení materiálu a kelímek s vodou. Ke společnému používání nachystáme tašku nebo koš na odpady, věci potřebné k umývání použitých podložních skel (viz materiál) a trvalé preparáty.

Trvalé preparáty lze zakoupit v obchodech na internetu nebo si je možné tyto preparáty vyrobit sám (především preparáty vyšších rostlin a bezobratlých živočichů). Tato varianta je mnohem levnější a při troše zručnosti a cviku možná. Nepotřebujeme k ní nic zvláštního, pouze výše popsanou preparační sadu a rozehrátou směs želatiny, glycerolu a destilované vody. Pro výrobu média použijeme 50 ml glycerolu, 40 ml destilované vody a 7 g želatiny. Směs se rozpouští na vodní lázni za pomalého míchání asi 5 - 10 minut. Důležité je, aby se směs nepřipálila (pozná se podle nažloutlé až hnědé barvy a charakteristického zápachu; tato směs špatně tuhne). Také se nám do ní nesmí dostat vzduchové bublinky, takže se směs nemůže přivádět k varu, ale do teploty asi 50 až 60 °C. S výslednou směsí pracujeme stejně jako s nanášením kapky vody na podložní sklo, jen musíme dávat více pozor na tvorbu bublin a na to, že směs rychle tuhne. Na dno kapky vložíme preparát a přiložíme krycím sklíčkem. Další den je možné krycí sklíčko zafixovat průhledným lakem na nehty, kterým obtáhneme sklíčko asi třikrát a vytvoříme jakýsi rámeček. Pokud vkládáme větší objekty, tak je možné mezi podložní a krycí sklíčko vložit pryžový nebo silikonový kroužek.

Účastníky je důležité seznámit s mikroskopy a se zásadami jejich používání. Ukážeme jim tedy, jak se pracuje s osvětlením, jak funguje zaostřování pomocí makrošroubu, jak se ovládá posun preparátu na stolku a jak se do něj preparáty vkládají, jakým způsobem se vyměňují objektivy a případně okuláry. Objektiv s nejmenším zvětšením bývá obvykle označen červeným proužkem, následuje ten se žlutým proužkem a největší zvětšení mává ten s modrým nebo zeleným proužkem. K dalším zásadám patří např. mikroskop vypnout a přikrýt, pokud s ním nikdo nepracuje; zapínat a vypínat osvětlení při nejnižší intenzitě, aby se šetřila žárovka; dávat pozor na kabel přívodu elektrické energie; nesahat prsty na čočky objektivů a okuláru; při zaostřování posouvat stolek vždy dolů a nikdy ne opačně pokud na něj nekoukáme, aby nedošlo k proražení sklíčka a zničení preparátu nebo i poškození objektivu; při zamokření objektivu ho opatrně osušit suchým hadříkem atd.

Preparáty si mohou účastníci vyrobit i sami. Nejprve si zvolí nějaký biologický objekt a potom ho přenesou do kapky vody na podložním sklíčku. Tu nanesou pomocí Pasteurovy pipety. Některé typy objektů se přenáší vcelku a některé je třeba připravit za pomoci pinzety, preparační jehly a případně skalpelu. Preparát by měl být dostatečně tenký, tak aby mohl být prosvícen a bylo na něm něco vidět. Poté si přikryje krycím sklíčkem. To se pouze volně položí, ale ne moc rychle, aby nevznikaly vzduchové bubliny. Nikdy se nepřimačkává. Pokud je pod ním málo vody, tak je možné vodu dokápnout k okraji sklíčka a vlivem kapilárních sil se voda dostane pod sklíčko.

Pod mikroskopem lze sledovat např. kvasinky z kvasnic, řasu Chlorellu, krvinky z vlasečnicové krve, lidský vlas, buněčné stěny kůry dubu korkového, lístky mechorostů, pylová zrna, suknice cibule, drobný vodní nebo půdní hmyz, řezy různými částmi rostlin, rostlinné trichomy atd.

Při výběru a tvorbě preparátů vám mohou pomoci následující zdroje:

http://vedajezabava.upol.cz/docs/prakticke_ulohy_z_biologie.pdf

<http://kbd2.zf.jcu.cz/amr/Praktikum%20anatomie%20a%20morfologie%20rostlin.doc>.

ŘÍHOVÁ AMBROŽOVÁ, Jana. *Mikroskopické praktikum z hydrobiologie*. Vyd. 1. Praha: Vysoká škola chemickotechnologická v Praze, 2002, 183 s. ISBN 80-7080-496-3.

NOVÁK, Jan a Milan SKALICKÝ. *Botanika: cytologie, histologie, organologie a systematika*. 3. vyd. Praha: Powerprint, 2012, 336 s., xiii s. obr. příl. ISBN 978-80-87415-53-5.

VINTER, Vladimír. *Rostliny pod mikroskopem: základy anatomie cévnatých rostlin*. 2., dopl. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, 200 s. ISBN 978-80-244-2223-7.

Pozn. Pokud nemáte k dispozici mikroskopy, tak je možné např. pořídit lupy na pozorování hmyzu a vyrazit do terénu. Na louce, pod kameny, pod kůrou a v zemi lze najít spoustu objektů k pozorování. S sebou doporučujeme např. tuto knihu:

HUDEC, Karel. *Příroda České republiky: průvodce faunou*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007, 439 s. ISBN 978-80-200-1569-3.

**fond
pro NNO**

NROS

nadace
partnerství

ICELAND
LIECHTENSTEIN
NORWAY
**eea
grants**

5. den

Dopolední blok kosení

Cíl: pokosení a shrabání další části louky, získání dalších praktických dovedností

Délka: 4 hodiny

Pomůcky: kosy s příslušenstvím, hrábě, vidle, plachty

Během dalšího bloku kosení se pokosí další část louky. Část účastníků hrabe trávu na hromádky a další část ji vidlemi nakládá na plachty a odnáší pryč z louky. Účastníci jsou už s postupem práce seznámeni z předešlých dní. Organizátoři pouze stanoví, kterou část louky je potřeba daný den pokosit a které části ponechat.

Kosení probíhá celé dopoledne, jednotliví účastníci si dělají přestávky dle svého uvážení.

Následuje pauza na oběd..

Půldenní exkurze – „Typové lokality Moravského krasu I“

Cíl: ukázka typových lokalit

Délka: 4 - 5 hodin

Pomůcky: mapa

Trasa: okolí obce Rudice (pískovna Seč - květena člověkem narušených ploch, Rudická jezírka - mokřadní biotop, Kolíbky - vegetace vápencových skal, louky kolem obce, Rudické propadání - přírodní zajímavost)

Účastníkům už předešlý den řekneme, že skončení práce a po obědě se příští den odjíždí na půldenní exkurzi. Nezapomeneme jim připomenout, že si mají vzít pevné boty, pláštěnku proti případnému dešti, čelovku do jeskyně atd. Jeden z organizátorů by měl být na cestu vybaven lékárníčkou. Na exkurzi je možné jet hromadnou dopravou, ale mnohem výhodnější je domluvit si vlastní individuální dopravu např. mikrobus. Zvýší se flexibilita exkurze a je možné také ukázat v rámci exkurze více lokalit.

Níže uvádíme popis zastavení naší trasy s důrazem na botanické charakteristiky navštívených typových lokalit.

Rudice je obec s železářskou a hornickou tradicí, jejíž vznik sahá až do roku 1247. Leží ve střední části Moravského krasu v nadmořské výšce 490 až 530 m. Mezi největší přírodní zajímavosti patří 12 km dlouhý jeskynní systém Rudického propadání. Jeskyně je vytvořena Jedovnickým potokem, který se propadá v aktivním ponoru slepého údolí nedaleko Rudice a vyvěrá u Býčí skály v Josefovském údolí nedaleko Adamova. Jeskynní systém vede přímo pod obcí (pod částí Tumperk) a tzv. Rudický dóm je situován téměř přesně pod Dělnickým domem s restaurací Tumperek. Nedaleko propadání se nachází přírodní skalní amfiteátr Kolíbky. Za návštěvu stojí také Rudická jezírka a pískovna Seč. Turistickým lákadlem v obci je také větrný mlýn ve kterém je umístěno muzeum historie obce, hornictví a hutnictví,

**fond
pro NNO**

NROS

nadace
partnerství

ICELAND
LIECHTENSTEIN
NORWAY
**eea
grants**

a stálá expozice speleologie a mineralogie. V blízkosti mlýna se nachází rekonstrukce Velkomoravské pícky na tavbu železné rudy a venkovní geologická expozice, kde jsou zastoupeny horniny Dražanské vrchoviny.

První zastávkou exkurze je **pískovna Seč**. Ta leží v blízkosti obce, jihozápadně od jejího centra, v blízkosti silnice do obce Olomučany. Dobývací prostor byl vyhlášen roku 1968 a dnes se jedná o unikátní odkryv rudických vrstev. Soustavná těžba zde neprobíhá od roku 1993. Rozloha je asi 1 800 m² a nejhlubší místo je 30 m pod okolním terénem. Rudické vrstvy představují produkty kaolinicko-lateritického zvětrávání jurských a spodnokřídových sedimentů. Vytvářejí asi 70 m mocné souvrství, v němž dochází ke střídání kaolinických křemenných písků obsahující četný rohovcový materiál, pestrých kaolinických jílů a červenohnědých železitých písků až pískovců. V geologické minulosti tyto vrstvy postupně poklesly do krasových depresí, které představují podle současných poznatků mohutné geologické varhany, vznikající rozpouštěním vápenců podél puklin a následným vyplňováním tvořících se dutin materiálem, nejčastěji pískem nebo jílem. V bazální části rudických vrstev se vyskytují drobné akumulace oxidických železných rud, které byly již historicky dobývány v prostoru mezi obcemi Rudice, Olomučany a Habrůvka. Archeologické nálezy z této oblasti dokládají existenci hutnictví železa již v 8. století, tj. v období formování základů Velkomoravské říše. Těžba se potom s přestávkami udržela až do roku 1893. Rudy vznikaly vysrážením roztoků na styku s podložím, které se díky intenzivnímu chemickému zvětrávání tvořily v podmínkách subtropického klimatu. Rudy jsou tvořeny hlavně goethitem a hematitem, výjimečně i lepidokrokitem. Se svrchními horizonty rudických vrstev souvisí na lokalitě výskyt pazourků, rohovcových konkrecí a jurských křemitých geod. Tyto tzv. "rudické geody" dosahují průměru 3 -7, ojediněle i 10 a více centimetrů a mají zbrázděný povrch s množstvím rýh. Vnitřní strany geod bývají pokryty chalcedonem, krystaly křišťálu, bělavě zakaleného křemene nebo i žlutavě zbarveného křemene připomínajícího citrín. Vzácnější formu minerální výplně představuje ametyst, kašolong a karneol. Geody vznikaly s největší pravděpodobností postupným vyplňováním dutinek v jurských vápencích koloidy SiO₂ vylučovanými z prosakujících roztoků. Původ dutinek je uváděn nejčastěji jako biogenní a lze jej spatřovat v organických zbytcích křemitých hub a ježovek, jejichž měkkí části se brzy po uložení sedimentu rozpadly.

Z hlediska živé přírody je pískovna zajímavá především výskytem jezírek ve kterých se rozmnožují obojživelníci, především silně ohrožená kuňka obecná. Z botanického hlediska je pískovna především pěkným příkladem postupující druhotné sukcese na člověkem narušených stanovištích. Plocha postupně zarůstá dřevinami, především tzv. pionýrskými druhy a také invazním trnovníkem akátem. Setkáme se zde se smrkem ztepilým, borovicí lesní, modřínem opadavým, břízou bělokorou, trnovníkem akátem, vrbami a topoly. V dolní části lomu je hojný janovec metlatý. Tento nízký keř z čeledi bobovité může být skvělým příkladem schopnosti rostlin této čeledi osidlovat na živiny chudá stanoviště díky asociaci s hlízkovitými bakteriemi poutajícími vzdušný dusík. V bylinné podrostu se setkáme s invazní lupinou mnoholistou a expanzivní travinou třtinou křovištní. Dále se zde setkáme s podbělem lékařským, typickou bylinou obnažených ploch, který zde vytváří rozsáhlé porosty.

**fond
pro NNO**

NROS

nadace
partnerství

ICELAND
LIECHTENSTEIN
NORWAY
**eea
grants**

Mimoto zde roste lipnice obecná, rdesno ptačí, různé druhy jestřábníků a pcháčů. Břehy jezírek porůstá rákos obecný.

Další zastávkou jsou **Rudická jezírka**, která vznikla v průběhu 19. a 20. století postupným zatápěním opuštěných dolů. Jedná se o místa, kde jílovitá hmota zaplnila a ucpala tak zřícený jícen propadlé šachty a z dešťové vody se zde vytvořila vodní plocha. Výška hladiny vody během roku kolísá, ale žádné jezírko úplně nevyschne. Celkem lze v nejbližším okolí obce nalézt na dvacet takovýchto vodních ploch. Největšími jsou jezírka Šístý a pak v severní části Janovka, Kocmanka, Šebelka a Zouharka. Jezírka jsou opět domovem obojživelníků, ale také si lze na nich ukázat rostliny a některé drobné živočichy, kteří obývají mokřadní biotopy. V jezírkách se vyskytuje makrofytní vegetace přirozeně eutrofních a mezotrofních stojatých vod. Zde můžeme najít např. různé druhy rdestů, okřehek, lakušník nebo stulíky. Jezírka jsou často obklopena rákosinami, kde se kromě rákosu můžeme setkat i např. s opletníkem plotním, zblochanem vodním, kyprejem vrbice, šišákem vroubkovaným, čistcem bahenním, svízelem bahenním, třtinou šedavou nebo rdesnem obojživelným. Rákosiny jsou důležitým úkrytem pro některé vodní ptactvo. Tam kde dochází ke kolísání hladiny jezírek se v létě vyskytuje eutrofní vegetace bahnitých substrátů. Setkat se zde můžeme např. s lakušníkem bahenním, šmelem okoličnatým nebo bahničkou mokřadní. Jižně od jezírka Zouharka se setkáváme také s vegetací vysokých ostřic. Ty jsou tvořeny především porosty několika druhů trsnatých ostřic. Tyto trsy vytváří tzv. buly. Mezi nimi roste opět např. vrbina penízkovitá, kyprej vrbice a čistec bahenní.

Za další zastávku stojí především **louky**, které se nachází kolem obce, např. kolem cesty směrem k Rudickému propadání. Jedná se především o mezofilní ovsíkové louky. Dominantní travinou je zde ovsík vyvýšený a dále se zde vyskytuje např. psineček obecný a trojštět žlutavý. Z bylin zde rostou např. řebříček obecný, zvonek rozkladitý, rožec obecný, škarada dvouletá, kakost luční, bolševník obecný, chrastavec rolní, pastinák setý a jetel pochybný.

Z luk se můžeme přesunout do údolí Rudického potoka, který nás zavede k Rudickému propadání. Kolem skalního amfiteátru **Kolíbky** už má květena teplomilnější charakter. Setkáme se zde i s širokolistými suchými trávníky. Ty jsou typické především výskytem válečky prapořité, sveřepu vzpřímeného a kostřavy žlábkaté. Dále zde roste např. smělek jehlancovitý, ovsík vyvýšený, srha laločnatá, úročník bolhoj, pupava bezlodyžná, chrpa čekánek, svízel syřišťový, chrastavec rolní, třezalka tečkovaná, len počistivý, jehlice trnitá, jitrocel prostřední, vítod chocholatý, krvavec menší, šalvěj luční, čičorka pestrá a vyskytnout se může i poloparazitický kokrhel. Místy i navzdory pastvě plochy zarůstají a mění se ve vysoké mezofylní a xerofylní křoviny. V těchto křovinách roste např. javor babyka, dřín jarní, svída krvavá, hloh, líska obecná, ptačí zob obecný, mahalebka obecná, slivoň trnka a růže šípková. V menší míře se zde můžou vyskytnout i jiné dřeviny. V podrostu těchto křovin roste mimo jiné válečka prapořitá, jahodník truskavec, bršlice kozí noha a kakost smrdutý. Místy ale i jiné byliny, které tvoří mozaiku lučních a spíše stínomilných druhů. Na skalách se setkáme s typickou štěrbinovou vegetací vápencových skal. Můžou zde růst traviny jako pěchava vápnomilná nebo lipnice hajní a také sukuletní byliny, jako je např. lomikámen vždyživý. Především jsou tu ale kapradiny jako sleziník routička, sleziník červený, osladič obecný nebo bukovník vápencový a také různé druhy mechorostů.

Lokalita je také známá jako dočasné sídliště magdalenských lovců mladší doby kamenné. Objevena zde byla řada archeologických i paleontologických nálezů.

Následuje sestup k **Rudickému propadání**. Na místo původní dubohabřiny jde zde dnes vysázena smrková monokultura. Svah podléhá silné erozi a sedimenty jsou při vydatných deštích splachovány do jeskynního systému. Tento les může být příkladem nevhodného obhospodařování. Na dně údolí ale najdeme poměrně zachovalý jasanovo-olšínový luh. Zde převažuje samozřejmě olše lepkavá a jasan ztepilý, ale mohou se vyskytovat i javory, vrby nebo bez černý. V bylinném patře se vyskytují např. bršlice kozí noha, krabilice chlupatá, netýkavka nedůtklivá, ptačinec hajní a vrbina hajní.

Rudické propadání je společně s Kolíbkami chráněno jako národní přírodní památka. V jeskyních Rudického propadání pravidelně zimuje vrápenec malý, netopýr velký a netopýr černý. Zjištěn tu byl i výskyt stygobiontního korýše blešivce karpatského. Pohled do propadání je především za vyšších vodních stavů velkolepý. Jedná se o největší propadání vod v ČR.

Po skončení exkurze a návratu do areálu EVC Švýcárna následuje pauza na večeři.

Večerní program „Dobrovolnictví a příroda v mém kraji“

Cíl: vzájemné seznámení se se zkušenostmi s dobrovolnictvím a s přírodním a kulturním dědictvím míst, odkud účastníci pochází

Délka: 2 - 3 hodiny

Pomůcky: notebook, promítací technika, stoly, talíře, mísy atd.

Účastníci dostanou už v podrobných informacích k akci zprávu, že si mají připravit nějaké krátké povídání a případně i fotografie, které se týkají jejich zkušeností s dobrovolnictvím, a že mohou vzít na ochutnávku nějaké regionální nebo domácí produkty. O tom, že se bude konat tento večer, řekneme účastníkům také v předstihu přímo na táboře. Stačí jeden nebo dva dny předem.

Důležité je od účastníků nejlépe průběžně dopředu vybrat všechny fotografie, prezentace a informovat se to tom, co si kdo připravil. Každý i drobný příspěvek do tohoto panelu je důležitý a může poskytnout inspiraci ostatním.

Organizátoři po večeři připraví notebook s fotografiemi a prezentacemi, a promítací techniku. Také nachystají talířky a další potřebné nádobí na ochutnávky.

Každý účastník potom dostane přibližně 10 - 15 minut na povídání a prezentaci ochutnávky.

6. den

Půldenní exkurze – „Typové lokality Moravského krasu II“

Cíl: ukázka typových lokalit

Délka: 4 hodiny

Pomůcky: mapa

Trasa: Vilémovická stráň (stepní trávníky), propast Macocha a Pustý žleb (původní jedlobukové lesy)

Instrukce k exkurzi jsou v podstatě stejné jako předešlý den, s tím, že se tentokrát odjíždí hned po snídani a pracovní blok bude až odpoledne.

Trasa exkurze s popisem lokalit s důrazem na jejich botanický význam.

Lokalita **Vilémovická stráň** se nachází na severozápadním okraji obce Vilémovice a jedná se o škrapovou stráň, kde se vlivem odlesnění a pastvy vyvinula vegetace stepního charakteru. Jedná se opět o širokolisté suché trávníky podobného charakteru, jako v Kolíbkách u Rudice. Jsou zde především suché trávníky třídy Festuco-Brometea a mezofilní luční společenstva třídy Molinio-Arrhenatheretea. Jsou zde ovšem také společenstva teplomilných křovin třídy Rhamno-Prunetea. Zajímavým druhem této lokality je pcháč bělohlavý, který je vzácným ohroženým druhem naší květeny. Jeho nejtypičtější lokalita v Moravském krasu je právě zde. Z dalších rostlin se na lokalitě setkáme s ovsíkem vyvýšeným, kostřavou žlábkatou, třeslicí prostřední, válečkou prapořitou, smělkem jehlancovitým, úročníkem bolhojem, pupavou bezlodyžnou, řebříčkem obecným, tolicí dětelovou, mateřídouškou vejčitou, kakostem lučním a štírovníkem růžkatým. Na skalách rostou kapradiny sleziník červený a sleziník routička, dále také traviny pohánka hřebenitá, kostřava walliská a dále jahodník trávnice a krvavec menší. Na skalních teráskách rostou také řeřišničík písečný, rozchodník bílý a rozchodník šestiřadý. Ze dřevin se na lokalitě vyskytují trnka obecná a svída krvavá. V podrostu keřů najdeme ovsík vyvýšený, srhu laločnatou, jetel luční, klinopád obecný, jahodník obecný, jahodník trávici a další.

Kromě toho je na lokalitě možné navštívit Smrtní jeskyni. Je to nízká svahová jeskyně nacházející se v horní části Vilémovické stráně nad silnicí nedaleko obce Vilémovice. Sestává ze tří chodeb a celková její délka je asi 130 m. Má horizontální charakter, hlavní vstupní chodba je v první části snadno průchodná. Pak se chodby snižují a končí neprůleznými plazivkami. V minulosti měla v koncové části i drobnou krápníkovou výzdobu. Díky archeologickému výzkumu je dnes jeskyně významnou archeologickou lokalitou. Byly zde nalezeny i kosti jeskynních medvědů. Název jeskyně je odvozen od lidového zvyku, kdy se na Smrtnou neděli na začátku jara vynášela z obce Smrtna (Morana). Většinou byla házena do vody. Jelikož v krasových územích se vodní toky nacházejí pouze v podzemí, proto byla donesena před jeskyni a zde upalována.

Potom se přesuneme na další lokalitu, kterou je **Pustý žleb**. Celé toto území patří do národní přírodní

fond
pro NNO

NROS

nadace
partnerství

ICELAND
LIECHTENSTEIN
NORWAY
eea
grants

rezervace Vývěry Punkvy. Jedná se o největší (více než 556 ha) a nejvýznamnější rezervaci Moravského krasu. Patří sem část údolí Punkvy, Pustého a Suchého žlebu a propast Macocha. Všechny tyto lokality jsou charakteristické výraznou klimatickou a vegetační inverzí i dochovanými přirozenými a přírodě blízkými rostlinnými a živočišnými společenstvy s výskytem chráněných druhů.

Nejprve se zastavíme na horním můstku propasti Macocha, později můžeme i na dolním můstku. Propast Macocha je hluboká 138,5 m po hladinu Spodního jezírka, celkově pak 188 m. Propast vznikla řícením dřívějšího dómu jeskyně. Propast patří do systému podzemního toku Punkvy, který má délku 34 km a je nejdelším jeskynním systémem v ČR. V Macoše roste vzácná kriticky ohrožená rostlina kruhatka Matthioloва, která je glaciálním reliktem a má zde jedinou lokalitu v České republice.

Další cesta nás povede do Pustého žlebu, zprvu spíše hospodářským lesem, který je dokonce místy přeměněn ve smrkovou monokulturu. Cestou je možné se zastavit u jedné z oplocenek, kterou na této lokalitě vybudovala Lesoochranářská skupina LOS a o které byla řeč v rámci jednoho z přednáškových bloků. V oplocence je k vidění zmlazení buku, habru, ale také vzácnější jedle a dokonce několik exemplářů tisu červeného. Je zde možné narazit i na vzácné rostliny, jako je brambořík nachový, vemeník dvoulistý nebo kruštík tmavočervený. Také zde hojně roste jedovatá rostlina rulík zlomocný. Nedaleko se také nachází lesnická oplocenka, kde na jednom místě roste polykormon vrance jedlového. Tato plavuňovitá rostlina mezi ohrožené druhy a její výskyt je ale vázán spíše na pohraniční pohoří a zde v Moravském krasu je vzácná, popisovaná lokalita je zde dokonce jediná.

Na svazích Pustého žlebu se vyskytují sutě s rostlinami, jako např. javor klen, jasan ztepilý a tis červený. V podrostu jsou vzácné horské byliny - měsíčnice vytrvalá nebo ploštičník evropský. Na skalách v údolí se setkáme s vzácnou kapradinou jazykem jelením. Na osluněných skalách a stráních nad údolím se ale můžeme setkat s teplomilnou vegetací s jeřábem mukem, dubem žlutavým, dříšťálem obecným, kavilem Ivanovým atd. Výše na plošinách jsou spíše bučiny s výskytem několika druhů orchidejí. Ne teplých skalách roste pýchava vápnomilná nebo válečka prpořitá. Také zde rostou opět kapradiny sleziník červený, sleziník routička, puchýřník křehký a bukovník vápencový.

Po skončení exkurze následuje pauza na oběd.

Odpolední blok kosení

Cíl: pokosení a shrabání další části louky, získání dalších praktických dovedností

Délka: 4 hodiny

Pomůcky: kosy s příslušenstvím, hrábě, vidle, plachty

Během dalšího bloku kosení se pokosí další část louky. Část účastníků hrabe trávu na hromádky a další část ji vidlemi nakládá na plachty a odnáší pryč z louky. Účastníci jsou už s postupem práce seznámeni z předešlých dní. Organizátoři pouze stanoví, kterou část louky je potřeba daný den pokosit a které části ponechat.

**fond
pro NNO**

NROS

nadace
partnerství

ICELAND
LIECHTENSTEIN
NORWAY
**eea
grants**

Kosení probíhá celé odpoledne, jednotliví účastníci si dělají přestávky dle svého uvážení. Před večerí je možné zařadit ještě krátkou tvůrčí aktivitu.

Land art - okno do krajiny

Cíl: objevování drobných přírodních krás a sdílení s ostatními

Délka: 1 hodina

Pomůcky: provázek, nůžky

Následující aktivita dobře slouží k tomu, aby si účastníci ještě jednou dobře prošli blízké okolí a pozorně si všimli detailů v krajině. Při společné vernisáži děl tyto detaily ukážou ostatním a zvýrazní je svými drobnými díly.

S účastníky si dáme sraz před budovou a venku každému dáme kousek provázku. Pro každého by měl stačit asi 1 m. Vhodné jsou provázky z přírodních materiálů.

Účastníkům potom řekneme, že se mají projít blízkým okolím a soustředit se na krásy zdejší přírody. Každý by měl jít sám. Až dojde na místo, které se mu líbí, tak ho může dotvořit pomocí materiálu, který najde kolem. Takže je možné použít většinou přírodní materiály, jako jsou kameny, kůra, mechy, listy atd. Hotovému dílu vytvoří rám přes který se bude publikum na dílo dívat. Ten vytvoří z provázku. Na tvorbu dáme účastníkům asi 30 minut času. Nejlepší je se domluvit, aby nechodili daleko a konec časového limitu oznámit nějakým hlasitým signálem.

Potom následuje vernisáž, kdy všichni společně obejdou všechna díla a autor se k němu vždy krátce vyjádří.

Tip: Vernisáž je možno uvést způsobem, jako by se jednalo o nějakou opravdovou vernisáž uměleckého díla. Je možné připravit drobné chuťovky a něco na pití mezitím kdy účastníci tvoří. Organizátoři se také mohou převléci do slavnostního oblečení. Jeden z organizátorů potom může přednést řeč:

“Vážené dámy a pánové, srdečně vás vítáme na vernisáži prvního ročníku land-artové výstavy Skryté krásy Moravského krasu. Děkujeme všem věhlasným umělcům, kteří se rozhodli přispět svým dílem, i všem sponzorům. Než se vydáme obdivovat krásy jedinečných děl, tak bychom vám rádi nabídli menší občerstvení. Za několik okamžiků se odebereme na prezentaci prvního díla.”

Následuje přestávka na večeri.

Noční hra - Čarodějka

Cíl: sebezpoznání

Délka: 1, 5 hodiny

Pomůcky: zápalky, čajové svíčky ve sklenicích, dlouhá svíčka pro každého účastníka, psací potřeby, kartičky (2 pro každého účastníka), klíče (opravdové nebo jen symbolické), kláda, zvonek, hudba v notebooku, reproduktory napájené přes USB, oheň, kostým čarodějky, keramická hlína a různé přírodniny (větvičky, mech, kameny), vzkazy k ohni (3x).

Hra se odehrává na louce, ale může to být i v lese nebo dokonce v prostorné jeskyni. Celou trasu je dobré vyznačit svíčkami. Vyznačen musí být i kruh počátku, tři kruhy kolem ohně, kruh hlíny a kruh

**fond
pro NNO**

NROS

nadace
partnerství

ICELAND
LIECHTENSTEIN
NORWAY
**eea
grants**

divadla. V kruhu počátku musí být umístěna svíce od které si mohou účastníci hry zapálit svoji, kterou si ponosou. Také musí být připraven oheň (stačí i malý ohniček, který může vzniknout zapálením několika kostek tuhého podpalovače). V kruhu hlíny musí být nachystána keramická hlína a přírodniny pro výtvarné tvoření. Poblíž něho bude viditelně umístěn zvoneček. Mezi kruhem hlíny a kruhem divadla musí být umístěna kláda a nad ní natažen provázek, kde budou pověšeny klíče. Připravena musí být také nějaká tajemná hudba, která podkresluje atmosféru. Na scéně se bude také pohybovat čarodějka ztvárněná opět jedním z organizátorů, která bude sledovat pohyb hráčů.

Úkolem hráčů bude projít územím čarodějky. Ta je nesmí spatřit v pohybu, protože takového hráče potrestá zhasnutím svíčky. Takový hráč musí zůstat na místě a jedině někdo jiný může vzít jeho svíci a dojít ji zapálit zpět na počátek. Čarodějka určuje dynamiku celé hry. První zastavení bude v kruhu ohně, kde hráči budou rozhodovat o osudu věcí, které si před začátkem hry napsali na kartičky. Dalším zastavením bude kruh hlíny, kde ztvární svoje pocity. Potom přes kládu se zavěšenými klíči (jeden si vezmou) dojdou do cíle, kterým je kruh divadla. Uvnitř kruhů hráče čarodějka nevidí a jsou tam v bezpečí.

Na přípravu je dobré si vymezit 1 hodinu a mohou ji provést dva organizátoři, kteří budou ztvárňovat postavy čarodějky a hlíny. Třetí organizátor bude dělat průvodce. Ten účastníkům před začátkem hry rozdá kartičky, řekne jim co s nimi mají dělat, potom je odvede na místo hry a zde jim poví pravidla hry. Před začátkem hry jsou účastníkům rozdány kartičky. Každý obdrží dvě. Průvodce hráčům sdělí, aby na každou kartičku napsali jednu věc, hodnotu nebo člověka, která je pro ně v životě nejdůležitější. Na to může být ponechán časový limit 10 minut.

Potom jsou účastníkům rozdány svíčky.

Nakonec se účastníci oblečou a společně s průvodcem vyrazí na místo, kde bude probíhat hra.

Zde jim budou sděleny následující instrukce: *“Věci, které jste napsali na kartičky, jsou jen mrtvé symboly. Aby se staly realitou, musíte projít územím čarodějky a získat klíč. Potom se stanou realitou. Každý teď máte v ruce symbol svého života – svíčku. Zapalte ji! Čarodějnice by vás neměla spatřit v pohybu. Seběmenší pohyb vašeho těla nebo tváře, může ztrestat zhasnutím vaší svíčky. Utíkat před čarodějnici je zakázáno! Pokud byla vaše svíčka zhasnuta čarodějnici nebo jiným způsobem, zůstaňte stát. Někdo jiný však může vzít vaši svíčku, jít s ní do kruhu počátku, zapálit ji a vrátit se s ní k vám. Samozřejmě, během cesty musí dávat pozor na čarodějku! Teď stojíte v kruhu počátku. Cesta povede přes osudové překážky s osudem ve formě čarodějky, která vás může zastavit. Čarodějnice není zlá, ale opravdu přísná. Cesta je vyznačena svíčkami. Během cesty budete procházet přes několik kruhů. Ty jsou také vyznačeny svíčkami. Jste v nich v bezpečí, čarodějka vás v nich nemůže vidět a nemůže vám tam nic udělat. První je kruh ohně. Jsou tam tři identické zprávy a mohou se tam tedy zdržovat tři lidé. Přečtěte si zprávu a řiďte se instrukcemi, které tam jsou napsané. Dále vás cesta zavede do kruhu hlíny. Zde vymodelujte sebe z materiálu, který tam naleznete, a vyjádřete svoje pocity. Jak budete hotoví, zazvoňte na zvon a pokračujte v cestě. Další osoba potom může vstoupit do kruhu. Potom půjdete přes most, kde si vezmete klíč. Nakonec půjdete do kruhu divadla. Je to poslední kruh a hra tam končí. Můžete tam být všichni společně a přemýšlet o hře a o životě. Až budete připraveni, můžete poodejít stranou. Nemluvte dokud všichni nedohrají hru, abyste nerušili atmosféru. A prosím pozor! Během hry je zakázáno mluvit! Můžete se vydat na cestu!”*

Znění textu, který bude ve třech identických kopiích umístěn v kruhu ohně je následující: “Tady, na tomto místě, přišla chvíle, kdy se musíš rozhodnout. Celý život, den po dni, se skládá ze samých

rozhodnutí. Rozhodovat se znamená současně zahrnout všechny ostatní možnosti. Pro jednu cestu opustíš bezpočet jiných. A nejen to. Zvolená cesta se stává skutečností. Realitou. Všechny ostatní možnosti jsou ztraceny. Posad' se a představ si, jak by vypadal tvůj život, kdyby sis zvolil jiné povolání, jiného partnera, kdyby něco bylo jiné? Stojíš před volbou. Zde, tady v ohni teď shoří jeden z tvých papírků. Jeden musíš obětovat. Přemýšlej. Jak bude vypadat tvůj život bez jednoho? A bez druhého? Přesto nelze mít oba. Rozhoduj!”

Hráči podle povahy toho, co napíší na kartičky, hrají vlastně o své životní hodnoty. Prožijí těžké rozhodování a zažijí velmi intenzivní pocity. Mohou volit svá rozhodnutí, vzájemně si pomáhat i jít pouze za svým. Hra má napětí, gradaci a tajemnou atmosféru.

**fond
pro NNO**

NROS

nadace
partnerství

ICELAND
LIECHTENSTEIN
NORWAY
**eea
grants**

7. den

Dopolední blok kosení

Cíl: pokosení a shrabání další části louky, získání dalších praktických dovedností

Délka: 4 hodiny

Pomůcky: kosy s příslušenstvím, hrábě, vidle, plachty

Během dalšího bloku kosení se pokosí další část louky. Část účastníků hrabe trávu na hromádky a další část ji vidlemi nakládá na plachty a odnáší pryč z louky. Účastníci jsou už s postupem práce seznámeni z předešlých dní. Organizátoři pouze stanoví, kterou část louky je potřeba daný den pokosit a které části ponechat.

Kosení probíhá celé dopoledne, jednotliví účastníci si dělají přestávky dle svého uvážení.

Následuje pauza na oběd.

Přednáška “Druhová rozmanitost přírody”

Cíl: představit obecné principy druhové rozmanitosti a roli člověka ve světle genetické, ekosystémové a druhové biodiverzity

Délka: 2 hodiny

Pomůcky: notebook, dataprojektor a další promítací technika, flipchart, fixy, prezentace Druhová rozmanitost přírody

Účastníky opět uvedeme do místnosti s promítací technikou, kde se usadí.

V infoboxu je vysvětlující text k prezentaci Druhová rozmanitost přírody.

Na prvním snímku lektor účastníky seznámí s pojmem biodiverzita. Biologická diverzita je variabilita existující mezi všemi organismy ze všech typů ekosystémů. Může existovat uvnitř druhů, mezi druhy nebo mezi ekosystémy. Dále představí stupně biodiverzity, kterými jsou diverzita genetická, druhová a ekosystémová. Propojení těchto stupňů je možné ilustrovat graficky.

Na dalším snímku následuje otázka, “proč je biodiverzita vlastně důležitá?” Na tu si odpovíme shlédnutím následujícího krátkého videa.

<https://youtu.be/GKvRtHJZu4>

Na dalším snímku se dostáváme ke genetické diverzitě. Vysvětlíme, že genetický základ ovlivňuje vlastnosti jedince a jeho fitness. Také si povíme, že základní jednotkou genetické informace je gen a ten může mít více alel. Tyto základní genetické pojmy vysvětlíme.

Způsob jakým je vyjadřována genetická informace, tedy nejčastěji ve formě tvorby proteinu, si můžeme ilustrovat na následujícím videu:

<https://youtu.be/qG7uCskUOrA>

Na dalším snímku se seznámíme s pojmem populační genetika. Ta má velmi blízko ke studiu genetické diverzity v populaci. Studuje genetickou strukturu populací a její změny z generaci z generaci, dokumentuje a vysvětluje genetickou diverzitu.

Na dalších snímcích se zaměříme na problémy malých populací s hlediska genetiky. Malé populace totiž nejsnáze vymírají. Vymření jedné populace zvyšuje pravděpodobnost vymření celého druhu. Genetiky spíše než počet jedinců v populaci zajímá její efektivní velikost. Malé populace jsou velice ohroženy genetickým driftem, imbreedingem a prvkem náhody. Ke genetickému driftu (posunu)

dochází u malých populací vlivem rychlé fixace nebo eliminace alel. U velkých populací je jeho vliv zanedbatelný. Proti genetickému driftu působí mutace a migrace, které genetickou diverzitu zvyšují. Tyto pojmy je potřeba v prezentaci vysvětlit a dostatečně rozvést. Například je potřeba vysvětlit to, že mutace nejsou vždy škodlivé, a je dobré si uvést které typy mutací existují. Příklady extrémního genetického driftu jsou efekt hrdla láhve a efekt zakladatele. Tím, že "hrdlem láhve" projde jen malé množství alel se může výrazně změnit jejich zastoupení v populaci. Příkladem populace, která prodělala takovou změnu, jsou gepardi před 10 000 lety, kdy byli na pokraji vyhynutí. Efekt zakladatele se může projevovat např. u ostrovních populací, které mohou být založeny např. jen jednou oplozenou samicí. Dále je potřeba účastníky seznámit s imbreedingem, který také výrazně ovlivňuje malé populace. Jeho škodlivost spočívá v riziku vlivu škodlivých recesivních alel v důsledku vyšší pravděpodobnosti vzniku recesivních homozygotů příbuzenským křížením. U člověka zvyšuje pravděpodobnost výskytu vzácných chorob, jako jsou cystická fibróza, fenylketonurie nebo srpková anémie. Malé populace jsou také velmi zranitelné díky prvku náhody. Tyto populace mohou být významně postiženy disturbancemi prostředí. Nakonec uvedeme rozdíly mezi malými a velkými populacemi. V těch velkých se uplatňuje místo výše popsaných principů přirozený výběr, který se rozděluje na přírodní a pohlavní výběr.

Na dalším snímku je vysvětlen pojem druhová diverzita. Ta se podle velikosti území na které se zaměřujeme, dělí na alfa, beta a gama. Př. Bílé Karpaty – vysoká alfa diverzita, ale nízká beta diverzita, opačně to je např. v Českém Švýcarsku.

Následuje vysvětlení pojmu ekosystémová diverzita a jsou představena významná centra diverzity, kterými jsou z globálního hlediska především tropické deštné lesy a korálové útesy.

Dále je vysvětlen pojem ohniska diverzity. Při jejich stanovení se přihlíží na druhovou bohatost území, ale také míru endemismu a počet ohrožených druhů. Nejbližšími ohnisky diverzity jsou středomořská oblast a pohoří Kavkaz.

Následuje informace o druhové pestrosti České republiky. Ta je velká díky pestrému geologickému podloží, široké paletě biotopů a také díky tomu, že k nám zasahují atlantské, alpské, karpatské i panonské druhy. Roste u nás např. 2 500 druhů vyšších rostlin (1 % světových druhů) a žije 680 druhů včel (3 - 4 % světových druhů).

Pokud se budeme dále bavit o druhové pestrosti, tak je dobré přesně definovat, co je to vlastně druh. K vysvětlení mohou pomoci také různé kladogramy a graficky zdařilé stromy života.

Na dalším snímku můžeme vysvětlit pojem funkční diverzita, se kterým se setkáváme v botanice. Zde se rostliny často kromě genetické příbuznosti rozdělují do skupin podle vlastností jako jsou životní forma, typ rozmnožování, funkční typy z hlediska výživy. Příkladem posledního zde uvedeného typu dělení mohou být např. nitrofilní rostliny, tedy rostliny vyžadující půdy bohaté na dusík, jako je např. kopřiva dvoudomá. Dalšími příklady mohou být parazitické (např. záraza) a poloparazitické rostliny (např. kokrhel) nebo masožravé rostliny (např. rosnatka okrouhlostá).

Na dalším snímku může být vysvětlen problém hodnocení druhové diverzity. Zde je možné použít koláčový graf "known diversity of major groups". Z něho se dá vypočítat, že asi 50 % známých druhů eukaryotních organismů tvoří hmyz, asi 20 % cévnaté rostliny, naopak např. obratlovci tvoří pouhých 3 % této diverzity. Také je třeba zmínit, že pro vědu bylo doposud popsáno 1,7 milionu druhů organismů, ale předpokládá se existence 3 - 6 milionů druhů. Značná část druhové diverzity je tedy zatím neznámá.

Dále je možné zmínit faktory, které přirozeně ovlivňují biodiverzitu.

Jsou to např. lokální podmínky a širší kontext krajiny, druhová početnost je také ovlivňována velikostí plochy. To se projevuje např. na ostrovech. Malé ostrovy jsou druhově chudé, se zvětšující se plochou se nejprve rapidně a později pozvolněji zvyšuje druhová diverzita. Dalšími faktory jsou abiotické podmínky (např. stres, disturbance, prostorová heterogenita), vztahy mezi jednotlivými druhy (např. mezidruhová konkurence) a vztahy mezi jednotlivci téhož druhu.

Pro zpestření mohou následovat dvě krátká zamyšlení: **“Proč roste více druhů rostlin na vápnatých než kyselých půdách?”**, **“Proč jsou Evropské lesy chudé co do počtu dřevin?”** Účastníky můžeme nechat chvíli přemýšlet. Na první otázku neexistuje jednoznačná odpověď. Částečně to může být způsobeno lepší konkurenceschopností kyselomilných rostlin. Těm se na vápnatých půdách nedaří, ale z kyselých půd dokázaly vytlačit vápnomilné druhy, které by zde jinak růst dokázaly (kyselé biotopy jsou pak o tyto potenciální kolonizátory ochuzené). Navíc v dobách ledových převažovaly v Evropě zásadité substráty. Bylo to způsobeno nedostatkem srážek: vápník se z půd nevymýval, jako je tomu dnes, převažovala velká sedimentace spraší a zároveň velká větrná eroze. Zatímco se vápnomilné druhy mohly v této době nerušeně vyvíjet, kyselomilným druhům nezbylo než se snažit toto období přežít na několika málo vhodných stanovištích. Přežil jen někdo, a proto je naše dnešní flóra o kyselomilné druhy ochuzená. Také si můžeme všimnout, že na vápencových skalkách toho roste mnohem více než na skalách kyselých. Vysvětlení je v tomto případě potřeba hledat i ve fyzikálních vlastnostech hornin: vápenec lépe a rychleji zvětrává, a vytváří tak pro rostliny více vhodných stanovišť. Odpověď na druhou otázku je následující: Zatímco severoamerické a východoasijské stromy mohly po příchodu ledové doby vždy pohodlně migrovat na jih podél poledníkově orientovaných pohoří, naše stromy opakovaně narážely na rovnoběžkově orientovaná pohoří (Karpaty, Alpy, Pyreneje), která buď musely složitě obejít, anebo vyhynuly. Navíc dále na jih se rozprostíralo Středozemní moře a jeho suché okolí, bránící jejich dlouhodobému plošnému přežívání jižněji.

S druhovou diverzitou velice souvisí její ochrana. Na následujícím snímku si můžeme vysvětlit některé důležité pojmy, jako jsou vzácné druhy, endemity (často relikty), ohrožené druhy, migrující druhy, klíčové druhy, vlajkové druhy, deštníkové druhy, chráněné druhy, hospodářsky významné druhy.

Tip na aktivitu: Zde je možné nechat účastníky ve skupinkách pospojovat tyto pojmy s jejich definicemi. Potřebujeme samozřejmě do každé skupiny obálku s vytištěnými pojmy a definicemi. Zpracovanou tabulku naleznete na konci tohoto oddílu.

Pro zpestření můžeme dále promítnout nějaké vtipy které souvisí s ochranou rostlin a živočichů. K použití doporučujeme např. komixy z této autorské dílny: <http://www.beatricebiologist.com/> Také je možné promítnout příklady některých téměř téměř nevyhubitelných organismů, jako jsou třeba želvušky. Použít je možné nějaký poster nebo např. informace z tohoto článku: <http://www.nytimes.com/2015/09/08/science/the-tardigrade-water-bear.html?smid=pl-share&r=0>

Následuje brainstorming: “Zamyslete se nad tím, jaké jsou příčiny úbytku druhové biodiverzity.” Na brainstorming účastníci vytvoří, jako už tradičně, skupinky asi čtyř lidí a dáme jim časový limit asi 5 - 10 minut. Mezi odpověďmi by se měly objevit následující pojmy, které můžeme také promítnout na dalším snímku: **úbytek, přeměna a degradace stanovišť; fragmentace krajiny; disturbance; zavlékání nepůvodních druhů organismů; chemické znečištění; nové patogeny; globální změna klimatu.** O některých bodech potom můžeme krátce diskutovat, podle zájmu účastníků.

Dále můžeme promítnout motivační video, které ukazuje o co všechno přicházíme díky poklesu diverzity: <https://youtu.be/iLGIXGyrc4Y>

A také článek, který upozorňuje na to, že v poslední době dochází skutečně k velkému vymírání organismů na Zemi: <http://www.sciencealert.com/it-s-official-we-re-on-the-brink-of-earth-s-sixth-mass-extinction>

Příklady vyhynulých druhů můžeme vidět v tomto videu: <https://youtu.be/cmb5hn2X2ok>

Na dalším videu si můžeme ukázat, jak tento nepříznivý stav pomocí dobrovolnické činnosti zvrátit: <https://youtu.be/kHhspf5lfdE>

Nakonec můžeme účastníkům dát odkaz např. na internetovou stránku "Encyclopedia of Life", která se snaží být databází všech dosud popsanych druhů, ale také o nich obsahuje spoustu zajímavých informací: www.eol.com

Spoustu užitečných informací k tvorbě této přednášky je možno mimo jiné čerpat v této knize, která je online ke stažení: http://biologickaolympiada.cz/files/brozura10_web.pdf

Doporučená výuková videa jsou v angličtině. Je proto nutné, aby byl někdo z organizátorů schopen jejich obsah překládat během přednášky nebo vytvořit české titulky. Video lze nejprve stáhnout z youtube pomocí některého z online stahovačů a potom vytvořit titulky v některém freeware programu (např. Subtitle Workshop). Pokud titulky neukládáme přímo do videa, ale ukládáme jako zvláštní soubor (např. formát srt.), tak je potřeba titulky zvlášť otevřít a přiřadit k videu v přehrávači. Toto umí např. přehrávač VLC.

Tab 1.: Pojmy týkající se druhové diverzity k vytištění, vystřížení a sestavení účastníky přednášky.

<p>Vzácné druhy</p>	<p>mohou být vzácné v celém svém areálu, nebo jen v dané oblasti, v níž zrovna leží naše lokalita. Druh může být považován za vzácný, protože má například omezený areál, malé populace, těsné ekologické vazby na konkrétní podmínky prostředí, byl zdecimován člověkem, nebo i kombinací více těchto faktorů dohromady. Důležité je rozlišovat, zda je druh vzácný jen tam, kde to zrovna hodnotíme (např. v ČR), nebo i celosvětově, jestli je kromě svého omezeného areálu vzácný i nízkou početností jedinců (např. druh s malým areálem, v rámci něhož ale tvoří početné populace) a jestli zrovna rychle ubývá nebo je jeho rozšíření stálé.</p>
<p>Endemity (často relikty)</p>	<p>jsou vzácné druhy s omezeným areálem výskytu (často na oblast, kde vznikly), relikty byly původně více rozšířené a jejich areál se vlivem změn prostředí zmenšil, takže se staly také vzácnými. Endemitem tak může být zároveň i reliktem (jinan dvoulaločný zůstal z původního rozsáhlého rozšíření omezen na malou oblast Číny), ale také nemusí (druh na daném místě vznikl a nezvládl se rozšířit, například zvonek jesenický). Stejně tak ani reliktem nemusí být nutně endemitem, vztahujeme-li jeho reliktnost pouze na část jeho areálu (šídlatka jezerní je na Šumavě reliktem z dob ledových, ale jinak je i dnes běžně rozšířená ve Skandinávii).</p>
<p>Ohrožené druhy</p>	<p>jsou dnes mnohde charakterizovány podle sady standardních kritérií Světového svazu ochrany přírody, tedy IUCN (např. velikost areálu, míra redukce početnosti populací, pravděpodobnost vymření; více na http://www.iucn.org/knowledge/publications_doc/tools/). Podle tohoto v zásadě objektivního hodnocení jsou pak druhy zařazeny do určité kategorie ohrožení. V ČR se kategorie IUCN používají u řady skupin (např. hmyz), např. u vyšších rostlin se ale používají vlastní kritéria.</p>

Migrující druhy

(zejména ptáci) dočasně výrazně obohacují biodiverzitu a ovlivňují dočasně obsazené společenstvo. Zároveň mohou být obzvláště zranitelní například kvůli velkým energetickým výdajům při migraci nebo nedostatku vhodných ploch k zastávkám na migrační cestě.

Klíčové druhy

mají výrazný vliv na fungování celého společenstva (přesněji řečeno větší, než by odpovídal jejich podílu, např. početnosti nebo biomase, v daném společenstvu). Mohou se výrazně podílet na vazbách ve společenstvu (např. fíkovníky poskytující stálý přísun potravy, životní prostor i úzké symbiotické vazby v tropickém pralese) nebo mohou měnit podobu svého okolí (např. bobr stavící hráze).

Vlajkové druhy

jsou charismatické, obecně známé a oblíbené druhy, na nichž je možné stavět popularizaci ochrany přírody (celosvětově například panda, u nás to může být vydra nebo střevíčník pantoflíček). Za celou vlajkovou skupinu mohou být dnes v době rozmachu birdwatchingu (amatérské ornitologie) považováni ptáci.

Deštníkové druhy

jsou většinou nápadné a chráněné druhy, které tím, že jsou samy včetně svého biotopu chráněny, zajišťují ochranu i dalším (většinou méně nápadným) druhům, s nimiž se vyskytují na stejných lokalitách (např. čolci, jejichž ochranou zároveň pečujeme o lokality řady vzácných vodních bezobratlých).

Chráněné druhy

jsou oficiálně vyhlášené v rámci legislativy příslušných států. Ačkoliv jsou to většinou druhy vzácné a/nebo ohrožené, často tu najdeme i druhy běžné, které významně figurují v mezinárodních úmluvách (např. orchideje) nebo jsou známé a oblíbené, a reprezentují tak už zmíněné druhy klíčové, vlajkové nebo deštníkové (např. velcí mravenci rodu *Formica*).

Hospodářsky významné druhy

mohou být divocí příbuzní kulturních plodin a domácích živočichů, medicínsky využitelné organizmy, ale i druhy umožňující správné fungování vlastních užitkových rostlin a zvířat (např. opylovači, zdroje výživy).

Návštěva jeskyně

Cíl: představit účastníkům místo v okolí, které stojí za návštěvu, jako poděkování za účast na táboře

Délka: 2 hodiny

Pomůcky: teplé oblečení, pevná obuv, čelovky

Na závěr tábora je vhodné účastníky odměnit návštěvou nějakého pěkného a zajímavého místa v okolí, což posílí vztah účastníků k lokalitě.

Byla zvolena návštěva jeskyně Býčí skála, která se nachází asi 1 km od Švýčárny. Jeskyně není běžně veřejnosti přístupná, takže je třeba si předem domluvit průvodce z řad členů spolku ZO ČSS Býčí skála. Jeskyňáři obvykle skupinu rádi provedou po jeskyni za dobrovolný příspěvek.

Před odchodem do jeskyně je účastníkům nutné oznámit, že se teplota uvnitř pohybuje v rozmezí asi 7 - 8 °C a proto si mají vzít teplé oblečení. Jeskyně také nemá zpevněné chodníky a na prohlídkové trase bývá bláto, takže je nutná i pevná obuv. Trasa také není osvětlená, takže si účastníci musí vzít čelovky nebo baterky.

Pro příklad uvádíme i odkaz na trasu prohlídky, kterou účastníci půjdou: <http://byciskala.cz/MaRS/index.php?show=clanek&id=61>

Jeskyně Býčí skála je jednou z největších jeskyní Moravského krasu a také je významným archeologickým nalezištěm, především z doby bronzové. Známý je nález bronzového býčka Jindřichem Wanklem. Jeskyně je protékána aktivním tokem Jedovnického potoka, který vytváří druhý největší jeskynní systém u nás. Z jeskyně pochází i nález nejstarší jeskynní malby u nás. V zimě jsou zde početné kolonie netopýrů.

Následuje návrat do areálu EVC Švýčárna a přestávka na večeri.

Obřad PODĚKOVÁNÍ TRÁVĚ

Cíl: seznámit účastníky s dávnými obřady poděkování za úrodu, ocenění darů přírody

Délka: 0,5 hodiny

Pomůcky: -

Při opakování rituálu dochází k prohloubení prožitku a uvědomění významu aktivity. Její večerní realizace dává aktivitě osobitou atmosféru.

Účastníci se sejdou na louce společně s organizátory a lektory a louce poděkují za úrodu sena.

Seno a tráva byly a jsou naprosto nepostradatelnou součástí naší obživy. Díky trávě a senu je možná především živočišná výroba, ale i produkce mléka. Byť z této podmáčené louky seno nesusíme, krátce s účastníky diskutujeme nad významem trávy a sena v našem současném světě i v historii.

Všichni se postaví do kruhu a lektor zvolí vhodnou písničku, kterou si všichni zazpívají. Může to být např. Matka Zem široká - Na Kráľovej holi: https://www.youtube.com/watch?v=OIPVUp1eu_g, ale lze zvolit i jednoduché lidové písně, které jsou notoricky známé (Travička zelená, Na tý louce zelený atp.). Zpěv odpradávná provázel veškeré lidské konání a i během kosení luk se často zpívaly různé písně v rytmu kosení.

**fond
pro NNO**

NROS

nadace
partnerství

ICELAND
LIECHTENSTEIN
NORWAY
**eea
grants**

Po písni následuje samotné poděkování, které opět vede lektor. Všichni v kruhu pokleknou a jednou rukou se dotýkají země. Vhodné je smeknout pokrývku hlavy.

Děkujeme Matce Zemi za to, že nás živí a dává nám úrodu. Děkujeme této louce za posečenou trávu, za to, že nám dává prostor pro setkání se a za to, že dává život broukům, motýlům, pavoukům a dalším obyvatelům.

Je vhodné zůstat malou chvíli v tichosti a až poté kruh rozpustit.

Táborák

Cíl: zakončení tábora

Délka: 2 hodiny a více

Pomůcky: suché dřevo, třísky na rozdělání ohně (případně noviny nebo podpalovač), zápalky, potraviny na opékání...

Závěrečný táborák mohou připravit organizátoři společně s účastníky. Některého z účastníků můžeme pověřit přípravou dřeva. Další mezitím připraví třísky a větvičky na podpal. Ohniště by mělo být umístěno na volném prostranství a zabezpečeno proti šíření ohně kameny.

K táboráku můžeme připravit potraviny na opékání. Klasickou volbou jsou špekáčky. Pro vegetariány můžeme připravit těsto na "hady", které se namotává na klacík a opéká nad ohněm. Těsto připravíme ze směsi vody, mouky, soli, trošky oleje, prášku do pečiva (případně kvasnic) a směsi koření podle chuti. Další vegetariánskou variantou je hermelín s kořením pečený v alobalu. Opékat můžeme také jablka nebo brambory. Ty jsou nejlépe podávány se solí a trochou másla.

K ohni je dobré vzít také nějaké nápoje. Např. můžeme do džbánu připravit nealkoholický koktejl ze směsi vody, pampeliškového medu, ovoce a bylinek.

Vzít můžeme také hudební nástroje a nebo nějaké doplňkové aktivity. Nám se osvědčilo mimo hraní na kytaru také čtení nebo vyprávění místních tajemných pověstí a také tetování hennou. Tu seženeme nejčastěji v obchodě s orientálním zbožím. Prodává se obvykle už hotová směs v kornoutku. Po ustřížení jeho konce můžeme směs nanášet rovnou na pokožku. Schnutí můžeme urychlit působením tepla od ohně. Na vytvořený obrazec musíme dávat pozor, dokud nezaschne, jinak si ho zničíte nebo si zašpiníte jiná místa na těle. Po úplném zaschnutí henna opadá z pokožky a zůstane jen vytetovaný obrazec na pokožce. Ten vydrží asi týden a potom se postupně vytrácí s odlupující se pokožkou.

Čtení k táboráku čerpáme z této knihy:

SVOBODA, Jiří. Nejkrásnější pověsti jižní Moravy. Frýdek-Místek: Alpress, 2008, 274 s. Klokan (Alpress). ISBN 978-80-7362-626-6.

**fond
pro NNO**

NROS

nadace
partnerství

ICELAND
LIECHTENSTEIN
NORWAY
**eea
grants**

8. den

Dopolední blok kosení

Cíl: dokončení prací na louce

Délka: 4 hodiny

Pomůcky: kosy s příslušenstvím, hrábě, vidle, plachty

Během posledního bloku kosení se pokosí poslední část louky a dokončí likvidační a úklidové práce. Část účastníků hrabe trávu na hromádky a další část ji vidlemi nakládá na plachty a odnáší pryč z louky. Účastníci jsou už s postupem práce seznámeni z předešlých dní. Organizátoři pouze stanoví, kterou práci a jakým způsobem je potřeba dokončit.

Kosení a úklid louky probíhá celé dopoledne, jednotliví účastníci si dělají přestávky dle svého uvážení.

Jelikož jde o poslední blok práce, tak je potřeba všechny nástroje na závěr očistit, roztřídit a uschovat. Velký důraz klademe na očištění kos, které je dobré očistit vlhkým a potom suchým hadříkem, aby nezačaly později rezivět vlivem organických kyselin z rostlin.

Následuje pauza na oběd.

Rozlučkový program na vyhlídce

Cíl: rozloučení se s účastníky, zpětná vazba

Délka: maximálně 2 hodiny

Pomůcky: vypsány u jednotlivých aktivit

Důležitou součástí programu je rozlučkový program. Během tohoto bloku by si účastníci měli uvědomit, co všechno na táboře zažili a měl by být zpětnou vazbou pro ně samotné, i pro organizátory. Musí být také příjemným zakončením tábora.

My jsme za tímto účelem vyrazili na vyhlídku nad údolím, která je vzdálená asi 20 - 30 minut cesty, podle zdatnosti účastníků.

Účastníkům sdělíme pouze, že se sejdeme venku a že je čeká krátký výlet spojený s rozloučením.

Na místě už může čekat jeden z organizátorů, který připraví a donese materiál na rozlučkové aktivity.

Aktivity:

První spočívá v tom, že se postavíme do společného kroužku. Můžeme se vzít za ruce a organizátor pronese **PODĚKOVÁNÍ ZA ÚČAST NA TÁBOŘE** a provede krátké zhodnocení akce. Potom organizátor skupinu poprosí, aby si všichni zavřeli oči a ve své hlavě si představili, co se všechno za uplynulý týden na táboře událo a co zažili. Potom se zeptá účastníků, jestli by také chtěli na závěr všem něco sdělit a předá slovo člověku po levé ruce.

Celá aktivita trvá asi 5 minut.

Další z aktivit se jmenuje **Dopis do budoucnosti**.

K této aktivitě potřebujeme pro každého účastníka list dopisního papíru, ale stačí i obyčejný list A5 nebo A4, a také psací potřeby. Dále potřebujeme dopisní obálky a pokud možno také pevné podložky.

Účastníkům sdělíme, že budou psát dopis a že si má každý vzít list papíru, propisku a dopisní obálku. Potom jim řekneme, že budou psát dopis sami sobě a že jim ho pošleme někdy v budoucnosti. V dopisu

by měli zachytit své aktuální prožitky, pocity a všechno to, co si chtějí poslat do budoucnosti. Na závěr musí na obálku napsat svoji adresu, kam jim dopis má přijít. Je možné, že je dopis na této adrese už nezastihne, ale potom už je jen na vůli a schopnostech organizátora, jestli se mu povede účastníka dohledat. Dopis potom předají organizátorovi.

Je dobré, aby měl kolem sebe každý dostatek prostoru a soukromí.

Časový limit na tuto aktivitu je 20 - 30 minut.

Dopisy pošleme účastníkům třeba za dva roky, pět let, deset let ... až si na ně vzpomeneme. Všechna psaní je potřeba pečlivě uschovat na místě, kde je po tomto dlouhém čase určitě znovu najdeme.

Třetí aktivitou je **Ruka**.

K této aktivitě potřebujeme pro každého účastníka tvrdý papír A4, pastelku a propisku a obálku velikosti A4.

Účastníkům rozdáme papíry a psací potřeby. Dále se všichni posadí do kroužku. Potom jim řekneme, aby si každý na papír pastelkou obkreslil svoji ruku. Až bude mít hotovo, tak papír PODEPÍŠE a pošle po směru hodinových ručiček sousedovi. Ten udělá to samé a papíry se posunou. Každý má teď u sebe papír s obkreslenou rukou svého souseda. K ruce napíše nějaký vzkaz, který by chtěl tomuto člověku napsat. Objevovat by se neměla negativní kritika, na což účastníky důrazně upozorníme. Mělo by jít spíše o pozitivní vlastnosti, vzpomínky z tábora atd. Papíry se postupně posouvají, až se každý opět z druhé strany dostane téměř ke svému majiteli. Konkrétně by se měl dostat pouze k sousedovi po pravé ruce. Ten si vezme obálku do které papír vloží a předá jeho majiteli. Ten si může obálku otevřít a přečíst až doma.

Časový limit na tuto aktivitu je 20 - 30 minut.

Organizátor potom všem rozdá nějaký drobný dáreček. Může to být například pohlednice. Dále může rozdat formuláře k vyplnění zpětné vazby organizátorům. Ve zpětné vazbě se můžeme ptát na zhodnocení konkrétních organizátorů, konkrétních dnů, spokojeností se stravou a ubytováním atd. Pokud používáme hodnocení známkou, tak je vždy dobré přidat možnost i slovního hodnocení. Je dobré připomenout účastníkům možnost i nadále pracovat na společném blogu.

Na závěr můžeme účastníkům říci, že mohou ještě chvíli posedět a až pocítí správnou chvíli, tak se mohou postupně odebrat k základně nebo rovnou domů, pokud už mají s sebou sbalené věci. Organizátoři mohou k odchodu pustit nějakou vhodnou písničku pro potvrzení atmosféry loučení (je potřeba nabitý notebook se skladbou a reproduktory s USB napájením). Pustit můžeme např. skladbu "Somewhere over the Rainbow", kterou stáhneme z youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=V1bFr2SWP1I>

Odjezd účastníků

Následuje odjezd účastníků. Prostor na sbalení věcí jim můžeme dát již po obědě a na místo rozloučení se mohou vydat už s věcmi a potom se vydat rovnou na vlak nebo autobus domů.

Po odjezdu účastníků zkontrolujeme, jestli si někdo něco nezapomněl. Je vhodné provést kontrolu stavu vybavení a potřebné opravy. Po skončení samotného tábora je třeba, aby organizátorský tým provedl vyhodnocení zpětné vazby a provedl nutné úkony jako je vyúčtování tábora, zpracování zprávy pro zadavatel prací atd.